

Türk Milliyetçiliğinde Ayırt Edici Bir Eğilim Olarak İttihatçılığın Yeniden Terakkisi

The Revival of Unionism as a Distinctive Trend in Turkish Nationalism

Mustafa KARAHÖYÜK*

Kinem TOKDEMİR**

Hakan DURLU***

Öz

Milliyetçilik problematiginden yola çıkan bu çalışmanın amacı; kendisini milliyetçi olarak tanıtan genç yetişkinlerin yön arayışına dair bir tutum tespiti yapmaktır. 1918'de feshedilen İttihat ve Terakki Cemiyeti, mutlak monarşi karşıtı düşünsel arka plana sahip olan ve 1913 yılında iktidara kesin biçimde el koymasının ardından üniter bir Osmanlı Devleti fikrini savunan bir siyasi örgüttü. Mevcut Türkiye koşullarında hem monarşi hem de Osmanlı üst kimliği söz konusu olmadığından İttihatçılık fikri, anakronik görünebilmektedir. Ancak İttihatçılık, bir siyasi parti aidiyetinden ziyade "ruh, hareket ve/veya dava" olarak ele alındığında, kavramsallaştırma esas anlamını bulmaktadır. Yürütülen araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, görüşmeciler de İttihatçılığı "ruh, hareket ve/veya dava" olarak tanımlamıştır. Bu bakımdan, İttihatçılığın ruh, hareket ve dava olarak 19. ve 20. yüzyılları aşan bir yapıya sahip olduğu ve günümüzde de popülerleştiği fikri tespit edilmiştir. Dolayısıyla yeniden gündeme gelen İttihatçılığın, yapısal ve düşünsel olarak uğradığı değişikliklerle ters yüz edilip edilmediği üzerinde durulmuştur. Kendisini milliyetçi olarak tanımlayan genç yetişkinlerde İttihat ve Terakki'ye dair olumlu tutumların yaygın olduğu görülmektedir. Bu tutum, muhalif ve milliyetçi gençlerin mevcut siyasi konjonktürde kendi siyasi bilinçlerini şekillendirmek için İttihatçılığı bir zemin olarak kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, nitel araştırma yöntemi benimsenerek yürütülen alan araştırmasında; görüşmecilerin bir duygu ve kader birliği ile benzer bir tutum sergilediği, güncel siyasete karşı yaşanan hayal kırıklığı nedeniyle ilgilerinin başka bir yönde arttığı ve bu tutumun eski İttihatçılıktan farklı olarak bu fikri ters yüz etmelerindeki sebepler gözlemlenmiştir. Veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşmeler yapılan bu çalışmada, milliyetçilik bağımsız değişkendir. Yaş, eğitim ve ekonomik/çalışma durumu ise bağımsız alt değişken olarak belirlenmiştir. Makalede, ilk olarak İttihatçılığa dair kavramsal ve genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ardından alan araştırmasına dair yöntem ve verilerin analizine yer verilmiştir. Daha sonra çalışma, bulguların değerlendirilmesi ile sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, İttihat ve Terakki Cemiyeti, İttihatçılık, Türk Milliyetçiliği, Tutum

* Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Karahöyük, İstanbul Beykent Üniversitesi, mkarahoyuk@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9051-7665

Dr. Kinem Tokdemir, knm.tkdmr@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4149-1726

Arş. Gör. Hakan Durlu, İstanbul Beykent Üniversitesi, hakandurlu@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4172-3603

How to cite this article/Atıf için: Karahöyük, M., Tokdemir, K., & Durlu, H. (2026). Türk Milliyetçiliğinde Ayırt Edici Bir Eğilim Olarak İttihatçılığın Yeniden Terakkisi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 14(1), 149-180. DOI: 10.14782/marmarasbd.1777537

Abstract

This study, set within the framework of nationalism, aims to explore the evolving direction of young adults who identify as nationalists. The Committee of Union and Progress, which was dissolved in 1918, was a political organization with an intellectual background opposing absolute monarchy and, after decisively seizing power in 1913, advocating the idea of a unitary Ottoman state. In today's Türkiye, both the monarchy and the Ottoman super-identity are no longer relevant, which may make the ideology of the Committee of Union and Progress seem anachronistic. However, when Unionism is understood as a 'spirit, movement and/or cause' rather than simply a political party affiliation, the conceptualization of Unionism takes on its true meaning. In the interviews conducted for this study, participants similarly described Unionism as a 'spirit, movement and/or cause'. Accordingly, the study demonstrates that Unionism has a structure that transcends the nineteenth and twentieth centuries in terms of spirit, movement and cause, and has found renewed popularity in contemporary discourse. The study then examines whether Unionism's resurgence in contemporary political thought has been reversed by the structural and intellectual changes it has undergone. The findings show that young adults who identify as nationalists have widespread positive attitudes towards the Committee of Union and Progress. These attitudes stem from nationalist youth who oppose the current government and use Unionism as a basis for shaping their political consciousness. The fieldwork, conducted using qualitative research methods, found that participants demonstrated a shared sense of unity and destiny, a shift away from traditional Unionism, and an increased interest in alternatives stemming from disillusionment with current political conditions. The study used in-depth interviews as the primary method of data collection, with nationalism emerging as the independent variable, and age, education and economic/working status identified as independent sub-variables. The paper begins with a conceptual overview of Unionism, followed by a discussion of the research methodology and data analysis. The paper concludes with an evaluation of the findings.

Keywords: Nationalism, Committee of Union and Progress, Unionism, Turkish Nationalism, Attitude

1. Giriş

Bu makale; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin¹ Türk siyasal hayatında temsil ettiği paradigmalardan ters yüz edilerek günümüz genç yetişkinlerine, milliyetçi yeni bir siyasal alanın açılmasında ideolojik ve zihinsel olarak bir yol göstericilik yaptığı iddiasındadır. Bu çalışmada ters yüz etmek, İttihatçılık kavramının günümüzdeki anlamıyla değişse de tekrara düşmesi anlamında kullanılmıştır. "İttihatçılık" adıyla yeniden üretilen bu paradigmanın, genç yetişkinler arasında yaygınlaştığı hipotezinden hareket edilmektedir. Bu hipotezin kökeninde, araştırmayı yürütenlerin hem derslerde ve ders dışı sohbetlerde, hem de bu konuda çalışan diğer araştırmacılarla yaptıkları kişisel görüşmelerde, öğrencilerin İTC'ye yönelik olumlu bir tutum sergilediğine ilişkin gözlemleri bulunmaktadır.² Mehmet Kaan Çelen (2021, ss. 17-19) de Ermeni açılımından sonra, geleneksel olarak fazla kutsanmayan Talat Paşa'nın da eklemlediği bir Neo-İttihatçı söylemin yükseldiğini ve bunun Talat Paşa'yı günümüzde yeniden "ucu kıvrık bıyık" (Wilhelmkari) ile sembolleştirdiğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla İTC önderlerine ve mensuplarına karşı yeni ve beklenmedik bir sempati eğiliminin ortaya çıkması, aynı zamanda genç yetişkinlerin sosyal medya hesaplarına da yansımış ve Cemiyete yönelik paylaşımların da fark edilir derecede arttığı

1 Bundan sonra metin boyunca İTC kısaltmasıyla anılacaktır.

2 Bu çalışmanın başlamasına neden olan gözlem ve tespitlerin yapıldığı akademi dışı yazılar için bkz. Candemir, 2024; Öncan, 2025; Küçük, 2025.

tespit edilmiştir.³ Bu gözlemler doğrultusunda böyle bir tutumun var olup olmadığı, eğer varsa bu tutumun sebepleri hakkında bir araştırma yapılması gerektiği fikri doğmuştur.

Tespit edilen “yeniden yükselen İttihatçılık ruhu” olgusu kavramsallaştırılmak istenmiş ve Neo-İttihatçılık kavramının uygun olduğu düşünülmüştür. Ancak bu kavramın yaygın olarak “modernist, pozitivist, merkezîyetçi, milliyetçi ve ceberrut” bir devlet formunu tanımlamak için kullanıldığı görülmüştür. Bu bakımdan yaygın kullanımın çalışmanın bulguları arasında bir ilişki bulunmadığından kavram kargaşası yaratmamak adına bu kavramsallaştırma tercih edilmemiştir.

İttihatçı ruh, İTC'nin ideolojik ve siyasal bakış açısını yansıtan bir kavramdır. Bu kavram merkezîyetçi idareyi, modernleşmeyi, milli birliği ve devletin bekasını diğer her şeye yeğ tutan bir anlayışı temsil eder. Aynı zamanda disiplin, fedakârlık ve vatanperverlik gibi değerlerle biçimlendirilmiş, bürokratik ve askerî önderlerin öncülüğünde yürütülen bir dönüşüm idealini de işaret eder.

İTC'nin özellikle genç yetişkinler arasında popülerleşmesinin arkasında, Türkiye'nin önemli bir başka sosyolojik gerçekliğinin yer aldığı düşünülmektedir. Söz konusu tespit, bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Ancak Türkiye'de, tarihe ilişkin olgu ve olayların günlük siyasi tartışmalarda sıklıkla yer aldığı; bu tarihsel konuların akademik ya da popüler tarihsel çerçevede fikir çatışmalarından ziyade güncel siyasal meselelerin bir uzantısı ve onların argümanı olarak kendisine yer bulduğu gerçekliği dikkate alınmalıdır. Enver Paşa, Mustafa Kemal Atatürk, II. Abdülhamit, Yavuz Sultan Selim gibi tarihi şahsiyetlere ilişkin yapılan her değerlendirmede, aslında bugüne ilişkin bir mesaj verilmektedir. Bugünkü bütün karşıtlıklar ve düşmanlıklar âdeta her zaman aynı koşullarda süren bir ahlaki savaşın uzantılarıymışçasına geçmişe doğru uzatılmaktadır (Vurucu & Boz, 2023, s. 357). Her bir tarihsel figür, Alevi-Sünni, gelenekçi-modernleşmeci, Türkçü-anti milliyetçi tartışmalarında bir fay hattı oluşturmaktadır. Türkiye'de, tarihî şahsiyetlerin farklı siyasal kampların kum torbası olarak kullanılması ve bu yolla bugüne dair mesajlar verilmesi, mühimdir.

Tarihe mâl olmuş şahsiyetlerin “devlet adamı” kabuğunun içerisine alınıp eleştirilemez ve tartışılmaz yüce bir figür olarak kültleştirilmesi yaygın bir davranış kalıbıdır. Nitekim farklı siyasal kamplar, farklı tarihsel karakterleri anakronik biçimde günümüz siyasal tartışmaların merkezine yerleştirmektedir. Bu bağlamda, İTC'ye ait olan ya da ona yakıştırılan çeşitli slogan ve sembollerin sürekli tekrar edilmesi, II. Abdülhamit dönemi ile bugünkü siyasal iktidarın özdeşleştirilmesi ve “istibdat karşıtı” İttihatçılığın da bugünkü siyasal hegemonyaya karşı yeniden üretilerek sembolleştirilmesi, milliyetçilik bağımsız değişkeninden ayrı düşünülememektedir. Çalışmada yer almayı kabul eden genç yetişkinlerin geçmişle bugünü özdeşleştirmeyi tercih

3 19 Mart 2025 günü İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin eylemleriyle başlayıp kısa sürede Türkiye'deki birçok büyükşehre yayılan ve kamuoyunda “Saraçhane eylemleri” olarak tanımlanan protestoların Ankara'daki faslında yürüyen bir grubun, Türkiye'de örneğine daha önce rastlanmadık bir biçimde “Enver, Cemal, Talat İttihad, İttihad” sloganı attığı görülmüştür. Kendisini muhalif milliyetçi olarak tanımlayan bir öğrenci grubunun ilgili sloganı attığı yürüyüşün video kaydına ilişkin sosyal medya paylaşımı ilgili linkte bulunabilir: <https://www.instagram.com/ittihatveterakki/reel/DHv1e1CosRB/> (Erişim Tarihi 29.07.2025).

etmeleriyle ortaya çıkan bu olgu, İTC'nin kökü olan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin programında yer alan hedeflerden “halkı zulümden kurtarıp ezeli ve beşeri olan adalete kavuşturmak; halkı vatan sevgisiyle buluşturmak” (Yetim, 2015, s. 6) idealleriyle birlikte düşünüldüğünde, mevzubahis genç yetişkinlerin motivasyon kaynakları anlaşılabilir. Türkiye'nin Türk-İslam sentezini tercih eden 1980 sonrası devlet politikası ve bu doğrultuda siyaset üreten milliyetçi-muhafazakâr partileri, kendi seçmenlerini II. Abdülhamit etrafında şekillenmiş bir imgeyle toplumsallaştırmayı tercih etmiştir. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) 2010 sonrası kültürel politikalarına baktığımızda, bu eğilimin daha da güçlendiğini görürüz. Devlet kanalı pozisyonunda olup tamamen iktidarın siyasi ajandasını takip eden (Okumuş, 2020, s. 49) TRT'de yayımlanan “Payitaht: Abdülhamit” adlı dizide Sultan II. Abdülhamit, tarihi bir karakter olarak değil; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın retrospektif biçimde tarihte yeniden tecessümü şeklinde betimleniyor. “Dizide Abdülhamid dönemi apolojisinden çok, bugünkü duruma dair yapılan eleştiriler bir şekilde cevaplanıyor” (Dağcıoğlu, 2019, s. 49).⁴

Bu araştırmanın çıkış noktası, Türkiye'de milliyetçi genç yetişkinlerin İttihatçılığa yönelik tutum oluşumunun tespit edilmesi amacına dayanmaktadır. Bu bakımdan yürütülen araştırmanın temel hipotezi, son yıllarda Türkiye'de yükselen milliyetçiliğin (Sönmez Selçuk, 2012; Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2014; Özbey, 2023) İttihatçılığı içerecek biçimde tarihten ilham alan bir ters yüz edilmesi üzerine tartışma yürütmektedir.

Araştırmanın alt hipotezleri sırasıyla şunlardır:

- Milliyetçi genç yetişkinler, İttihatçılığa yönelik olumlu bir tutuma sahiptir ve kendilerini Türk milliyetçisi olarak tanımlamakta; İttihatçılığı ruh, hareket ve/veya dava olarak adlandırmaktadır.
- Türk milliyetçisi genç yetişkinler, siyasi konjonktürle ilişkili olarak oy kullanmaktadırlar. Dolayısıyla günümüz siyaseti bağlamında “seçeneksiz” olmak/kalmak ya da alternatif bir partinin olmamasına dair temsil krizine ilişkin fikirler, oy verilen partinin tercih edilmesinde önemli bir etkidir.
- Milliyetçilik ve militarizm arasında bir bağlantı kurma girişimi; genç yetişkinlerin tarihten ilham alan İttihatçı olmaya yönelik tutumlarını etkilemektedir. Dolayısıyla İTC ile milliyetçilik ve asker-sivil ilişkisi temelinde benzerlikler mevcuttur.
- Kendisini İttihatçı olarak tanımlayan genç yetişkin bireylerin, konuya dair bilgi seviyeleri sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla Cemiyetin eylemlerine yönelik ilginin oluşmasında olumlu/olumsuz tutum; aile, arkadaş çevresi ve sosyal medya/medya etkisi üzerinden gözlemlenebilir.

4 Buna ek olarak Erdoğan destekçisi Türk sosyal medya kullanıcılarının “Seni Abdülhamit'in yalnızlığına terk etmeyeceğiz” ibaresini içeren çok sayıda paylaşımı dikkat çekmektedir. 2023 seçimlerinden sonra Erdoğan'ın seçim galibiyetini kutlayan bir seçmenin, Erdoğan'ı, Abdülhamit imgesi ile buluşturmasını içeren bir video kaydı buna örnek olarak gösterilebilir: <https://www.youtube.com/watch?v=yHxm5wlgNY> (Erişim Tarihi: 29.07.2025).

- İttihatçılığa yönelik ilgi son dönemlere rastladığı için bu ilginin başlangıç tarihi, tahmini olarak tespit edilebilir.

Bu çerçevede, makalede ilk olarak İttihatçılık üzerinde durulmuş; tarihsel bir perspektif ile İttihatçılık kavramı açıklanmıştır. Daha sonra alan araştırmasının yöntemi açıklanarak verilerin analizi alt başlıklar hâlinde değerlendirilmiş ve makale, bulguların yorumlanması ve sonuç kısmıyla noktalanmıştır.

2. Kavram Olarak “İttihatçılık”

Çalışmanın kavramsal çerçevesini inşa ederken Schmittyen bir bakışla⁵ en başta düşmanı tanımlamak faydalı olabilir: İlk olarak İttihatçılığın “ne olmadığı” belirlenerek literatürde kullanılan bazı kavramlarla bu çalışmanın dilinin karıştırılmasının önüne geçmek gerekmektedir.

Akademik literatürde, akademik olmayan çalışmalarda ve genellikle İslamcı-liberal bakışla kaleme alınan metinlerde İttihatçılık, büyük oranda pejoratif bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu bakış açılarından bazı referanslar vermek gerekirse İttihatçılık, “Bir mağlubiyet ideolojisi, faşizmin yerli boyaya batırılmış hâli ve Türkiye şubesi” (Baydar, 2022), “Ergenekonculuk”⁶ (Çandar, 2008), “genişlemecilik ve katı milliyetçilik” (Mahçupyan, 2022), “kene” (Uluengin, 2006), “baskıcı politikalar ve savaş tamtamcılığı” (Salihoğlu, 2014), “karanlık miras” (Yenen, 2023, s. 72) olarak tanımlanmış ve algılanmıştır. İttihatçılığın bıraktığı etki öyle derindir ki Türkiye’deki asker-siyaset ilişkilerini tamamıyla bu geleneğin üzerine inşa eden ve bu geleneği, 2007 e-muhtırasında⁷ ancak sonlandıran görüşler dahi mevcuttur (Taglia, 2023, ss. 203-205). Bu pejoratif bakış açılarında, şüphesiz ki liberaller açısından 27 Mayıs 1915 tarihli Sevk ve İskân Kanunu ile Osmanlı Ermenilerinin Osmanlı Devleti’nin sınırları içerisinde zorunlu göçe tâbi tutulmaları sırasında yaşananlar büyük etkidir. İslamcılar açısından ise II. Abdülhamid’e yönelen yoğun sempati, onlarda İttihatçılık karşıtlığı eğilimi oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, İttihatçıların iktidara gelmenin meşru yolları konusunda fazla istekli olmaması, 1913 sonrası kurulan askerî diktatörlük⁸ ve var olduğu iddia edilen Türkleştirme politikaları da etkilidir. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde, görüşmeciler kendilerini İttihatçı olarak tanımladıkları için araştırmada İttihatçılık kavramı kullanılırken yukarıda sayılan anlamların dikkate alınmaması gerekir. Dolayısıyla görüşmecilerin ortak görüşü, İttihatçılığın, “direniş”

5 Alman hukukçu Carl Schmitt, siyaseti dost ve düşman arasındaki ayrım olarak nitelendirerek kurucu unsurun, düşmanın tanımlanması olduğunu iddia etmektedir (Schmitt, 2021).

6 Daha sonradan Milli Orduya Kumpas olduğu resmi makamlarca ilan edilen, 2008-2013 yılları arasında hükümete darbe girişimleri yapmaya çalıştığı iddia edilen “örgütün” yargılandığı davalar, kamuoyu ve basında Ergenekon Davaları olarak adlandırılmaktaydı. “Ergenekonculuk” tabiri, dava sanıklarının suçlu olduğuna inanılan tarafından sıklıkla bir hakaret ifadesi olarak kullanılmaktaydı.

7 27 Nisan 2007 gecesi Genelkurmay Başkanlığının, cumhurbaşkanlığı seçimiyle alakalı yaptığı laiklikle ilgili Türk Silahlı Kuvvetlerinin kaygılarını bildiren açıklama kamuoyu ve basında “e-muhtıra” olarak kavramsallaştırılmıştır.

8 1908 Devrimi’nin ardından dönem dönem hükümette söz sahibi olan İTC, I. Balkan Savaşı neticesinde neredeyse bütün Rumeli topraklarının kaybindan sonra yaşanan siyasi dehşete düşmüşlük ortamında fırsatı değerlendirerek hükümet darbesi yoluyla iktidarı ele geçirmiş ve Mondros Bırakışması’na kadar da elinde tutmuştur. Bu idare, kısa süre içerisinde Enver-Cemal-Talat Paşalar’ın askerî diktasına dönüşecektir (Akşın, 2009 s. 462).

ve “zulme karşı mukavemet” fikirlerinin tecessüm etmiş hâli olduğu şeklindedir. Bu nedenle alan araştırması yürütülürken İttihatçılığı ya “bu örgütün üyesi olmak” ya da “görüşmecilerin bildirdiği idealleri benimseyen ve onları yaşatan kimseler” olarak algılamak gerekmektedir.

Tarihsel bakış açısıyla yaklaşıldığında, İttihatçılık kavramı farklı dönemlerde anlam değişikliğine uğramıştır. İTC'nin kuruluşundan iktidarı ele geçirdiği zamana kadar, “batmakta olan devleti kurtarmaya ve onun statükosunu değiştirmeye” yönelen; dönemin iktidar sahipleri cephesinden bakıldığında ise rejim karşıtı ve kanun dışı bir örgütün üyeliği anlamına gelmiştir. Öte yandan 1908 Devrimi'nden sonra İttihatçılık kavramı, siyasal erkin sahibi olmakla eş anlamlı tutulmuştur. Retrospektif açıdan yaklaşıldığında ise İTC'nin önde gelen liderleriyle ortak duygu dünyasına sahip olanlar için “devletin kurtuluşu amacıyla gerilla savaşı vermiş ve baskıcı otoriteye karşı hürriyet ilan etmiş birer kahramanlar ekolünden olmak” iken; muhafazakâr Neo-Osmanlıcı⁹ ekol içinse “meşruiyet tanımayan darbeci bir geleneğin üyesi” olmak anlamını taşımaktadır. İTC'nin etkin olduğu dönemde II. Abdülhamit'i desteklemek veya karşıtı olmak – ki İttihatçı cephede yer alanlar kendilerini “hürriyetperver olmak, istibdat¹⁰ karşıtı olmak” biçiminde tanımlamaktaydı – dönemin koşullarında bir siyasi pozisyon almanın da nişanesi olmuştur. Bu anlamıyla İttihatçılık; bir örgüte bağlı olmak, bir siyasi partiye üye olmakla açıklanabilmenin ötesine geçmekte ve gerek kendi döneminde gerekse günümüzde “bir ruh”¹¹ olarak takdim edilmektedir. Tunaya (1989, s. 10), benzer biçimde İTC'yi, “Siyasi partiden de öte, kitleleri eyleme geçirebilen politik bir güç” olarak tasvir etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik yönetim anlayışı olan mutlak monarşi, II. Abdülhamit iktidarında “istibdat” olarak çerçevelenerek üzerinde çarpışılan bir alana dönüşmüştü. Bu karşıtlık, çağdaş Türkiye için bir anlam ifade etmemektedir. Bununla beraber, çağdaş Türkiye'deki siyasal kutuplaşma, semboller üzerinden ifade edildiğinden çoğu defa geçmişten atıflarla argümanlar üretilmektedir. Bu sembollerin başında da II. Abdülhamit ve onun tarihsel karşıtı İttihatçılık doğal olarak kendisini göstermektedir.

Bahsi geçen semboller, tarihsel bağlamlarıyla ilişkisiz bir biçimde gündemde yer bulmaktadır. Bugünkü Türkiye'de yaşayan kutuplaşmış siyasal kamplardan ne II. Abdülhamit'in çevresinde

9 Bu kavram, “İç ve dış dinamikler arasındaki etkileşimin diyalektik bir sonucu olarak pragmatik, sınırları belirsiz fakat birleştirici bir motife, bir tür millî aidiyet kategorisine ve genişlemeyi, büyümeyi teşvik eden bir özgüven tesisine tekabül etmektedir.” Özellikle Özal'ın etkin olduğu yıllarında “Türkiye'nin kendi gücünün farkına varması ve uluslararası potansiyelini kullanması teşvik ediliyor. Edirne ile Van arasına sıkıştırılan tarih bilincinden kurtulmanın yolunu, Osmanlı mirasının yeniden keşfinden yattığı yönlü iddialar öne sürülüyor.” Neo-Osmanlıcılığın iç siyasete yansımaları ise “gerek millî kimlik tartışmaları gerekse Osmanlı geçmişiyle barışma çabaları, altta işleyen Kemalizm'le hesaplaşma arzusu” olarak kendisini göstermektedir (Tokdoğan, 2018, ss. 64-69).

10 Tiranlık, zorbalık.

11 “İttihatçılık bir ruhtur” vecizesi, takipçileri tarafından “Son İttihatçı” olarak yüceltilen amatör İTC araştırmacısı Erol Şadi Erdinç tarafından türetilmiş ve yaygın olarak kullanılmıştır (İşli, 2022, ss. 78-79). Ek olarak bu çalışmadaki görüşmecilerimizin pek çoğunun da beyanları sırasında kullandığı “Zulme karşı mukavemet!” sloganı da 2008-2015 arasında Habertürk TV'de yayımlanan Tarihî Arka Odası programına Erol Şadi Erdinç'in katıldığı bölümlerde sıklıkla tekrarlaması nedeniyle hatalı bir bilinçlenme sonucu İTC ile örtüştürülmüştür. Bu slogan, 1957'den sonra otoriterleşen Demokrat Parti iktidarına karşı Erdinç'in de katıldığı öğrenci eylemleri sırasında oluşmuştur. Bu durum, Abdülhamit karşıtlığını, DP karşıtlığını ve kendisini İttihatçı olarak tanımlayan görüşmecilerimizin tamamının mevcut siyasi iktidara muhalif olması dikkate alındığında, AK Parti-Erdoğan karşıtlığını bu şekilde bağlaması açısından dikkat çekicidir.

siyasal kişiliğini inşa edenler monarşisttir, ne de kendilerini İttihatçı olarak tanımlayanlar gizli olarak örgütlenerek şiddet yoluyla iktidarı ele geçirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın kapsamı açısından tarihsel bağlam, birincil konumda kendisine yer edinememektedir. Bundan ötürü özellikle İttihatçılık kavramına retrospektif açıdan yaklaşarak ve elbette ki mevcut anakronizmi sürdürerek çözümlene yapmamak gerekmektedir.

İTC'nin fikrî atası konumundaki Yeni Osmanlılar kuşağı, kendi dönemindeki mutlak monarşi karşıtı olan diğer yapılardan farklılaşarak hiçbir zaman aydın-bürokrat birlikteliğinden fazlası olmamıştır. Bir hürriyet hareketi olarak İttihatçı yapılanmanın kahir ekseriyeti askerî ve mülki erkândan teşekkül etmekle birlikte, esnaf, işçi ve köylülerin, hatta Meşrutiyetin ilanına kadar sermaye sahipleri ve taşra eşrafının da bu akıma ilgisiz kalmaları, hareketin Bonapartist karakterine ışık tutar (Uz, 2024, ss. 68-69). Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına bir çözüm olarak aydın-bürokrat tabakalarının sistemi reforme etme çabası, meşrutiyetin doğrudan sebebi konumundadır. Bu yönüyle 1876'da anayasanın ilanına giden süreç, Osmanlı siyasal sistemindeki bir iktidar mücadelesi biçimi olmaktan ziyade mevcut iktidarı sağlamlaştırmanın kaçınılmaz bir yolu olma niteliğiyle dikkat çekmektedir. Keza Genç Osmanlı nesli, devrimci nitelikleriyle tanınmaz. Bu isimler, Tercüme Odası'nda¹² yetişerek Avrupadaki siyasal gelişmeleri yakından takip eden, sistemin içerisindeki reformist üst düzey bürokratik geleneğin birer temsilcisi konumundadırlar. Bununla beraber, iktidar karşıtı muhalif hareket büyüdükçe kapsamı da genişlemiş; II. Abdülhamit'in yakın çevresinden isimler de İstanbul'dan kaçarak karşı saflara geçmiştir (Ahmad, 2024, s. 11). Hareketin kapsama kapasitesinin genişliği, ideolojik olarak farklı dairelerdeki destekçi profilinin "köhnemiş siyasi yapıya karşı ittifak" ekseninde iş birliği yapma motivasyonunu oluşturmuştur. Böylece muhalefetin 1908'de fikir seviyesinden askerî eyleme geçişiyle birlikte¹³ 23 Temmuz'da anayasanın yeniden yürürlüğe konması; ortak hareket motivasyonunu da büyük ölçüde ortadan kaldırarak hareket içindeki ilk büyük bölünmeye yol açmıştır.

"İttihat ve Terakki mekteplilerin siyasal örgütüyüdü. Sözü edilen mektepler 1827'de açılan Tıbbiye, 1834'te açılan Harbiye ve 1859'da açılan Mülkiye'dir. Daha sonra bunlara başka yüksek eğitim kurumları da eklenecekti. Bu okullarda ilk kez 'çokça' denebilecek sayıda, düzenli olarak 'yeni adamlar' yetiştirmeye başladı. Yeni adam demek çağcıl (modern) adam demekti. Yani ortaçağcıl olmayan, özgür kafalı insanlar. Bu insanlar, böyle bir dönüşümden sonra topluma bir ölçüde yabancılaştırmış oluyordular. Başta onları yetiştiren devlet, kendilerini bağrına basmıyordu. Fakat devlet (padişahlık) onlara gereksinimi olduğunu bildiği için, yine de onları yetiştirmek, yetişince

12 Tercüme Odası, Osmanlı İmparatorluğu'nda, modern Yunanistan'ın kurulmasıyla sonuçlanacak olan 1821 Mora İsyanı'ndan sonra kurulan ve devletin tercüme işlerini yürüten birimdir. Batı dillerine hâkimiyetleri nedeniyle genellikle Rum aristokrasısından olan Fenerli ailelerin çocukları tercüman olarak kullanılırken; 1821 Mora İsyanı sırasında ayaklanmacılarla iş birliği yaptığı tespit edilen Dîvân-ı Hümâyün tercümanlarından Constantine Mourouzi, Hançerlizâde Mihayilaki ile Aleksandr Mavrokordato idam edilmiş ve bu süreçte Rum maslahatgüzarların kasten yanlış yönlendirme yaptığı inancı oluşmuştur. Bu nedenle Müslüman Türklerin istihdam edileceği bir kurum oluşturulması fikrinden Tercüme Odası doğmuştur (Akyıldız, 2011).

13 Genellikle Jön Türklerin ikinci nesli olan ve büyük kısmını İttihatçıların oluşturduğu grup, eylemsellikle örtüstürülse de ilk kuşak Jön Türkler de ihtilalci bir özden varestede değillerdir. Abdülhamid rejimine son vermek üzere yürütülen faaliyetlerin arkasında, zaten çoğu askerî bir eğitim almış olan ilk kuşak Jön Türkler vardır (Altunoğlu, 2021, s. 126).

onlara belirli görevler vermek zorunluluğunu duyuyordu. Çünkü batmakta olan imparatorluğun ancak onların çatışmalarıyla ayakta kalabileceğinin farkındaydı. Devlet 'kerhen' de olsa onlara tahammül etmek durumundaydı" (Akşin, 2006, s. 27). Vatan kurtarmak için bir araya gelmiş öğrencilerden oluşan örgüt, kısa sürede daha da örgütlenerek yasa dışı eylemlere başvuracak bir yapıya kavuşacaktır. Bunda en büyük etken, 1890'lardan itibaren Taşnaksütyun ve Hınçak gibi Ermeni ihtilal komitelerinin kurulması ve ayrılıkçı eylemlerini başlatmalarıyla II. Abdülhamit'in "büyük devletler"e karşı tavizkâr tavrıdır. Özellikle 1897 Taşkışla Divaniharbi'nde verilen hükümlerle pek çok öğrencinin sürgüne gönderilmesi, İttihatçılarda kuvveden fiile geçiş sürecini hayata geçirmiştir.

Örgüt, başlangıçta gizli bir yapılanma olduğundan organizasyon şeması ve eylemleri de bu şekilde uygun biçimde yapılandırılmıştı. Sina Akşin'in 1908 Nizamnamesi olarak adlandırdığı bu yapılanma, yazara göre gizli ve yasa dışı bir örgütün nizamnamesidir (1971, s. 153). Öyle ki Cemiyetin fedailerinin suikast işleme prosedürleri, eylemler sırasında hayatını kaybeden fedailerini onurlandırmak için yapılacaklar dahi bu nizamnamede kendisine yer bulmuştur (Akşin, 1971, ss. 155-156). Bu yasa dışı örgüt yapılanması, devrimin yapılmasının ardından da varlığını sürdürür. Ancak Bâbiâli Baskını ile iktidarın tamamen ele geçirilmesinden sonra resmî ve yasal bir örgüt kimliğine bürünülmüştür. Bununla beraber, devrimi siyasal aşamadan öteye götürmek istemeyen ve liberal olarak tanımlanabilecek bir grup, İTC'den ayrılarak Osmanlı Ahrar Fırkası'nı kurmuştur. Cemiyet resmîleşirken ideolojik açıdan da homojenleşmektedir. Bu yeni grubun profilini, Osmanlı toplumunun zengin ve muhafazakâr ailelerinin çocukları oluşturmuştur. Bunlar, İttihatçıların geri kalanından daha yüksek bir zümreye mensup kişilerden mürekkeptir. Buna karşılık İttihatçılar, 19. yüzyıl koşullarının doğurduğu yeni zümreye aittir: Tutuk, kendine güvensiz, meslek sahibi olan; öğretmenler, avukatlar, gazeteciler, doktorlar, düşük rütbeli subaylar, kentlerdeki buhran içinde olan zanaatkâr ve tüccardan oluşmuştur (Ahmad, 2024, ss. 12-13). Liberaller, iktidar odağına daha yakın olmaları sebebiyle geleneksel seçkinlere hitap etmelerine ek olarak "ademimerkeziyetçi ve şahsi teşebbüsçü" olmaları nedeniyle de Rum, Ermeni ve Bulgar gibi gayrimüslim cemaatler ile milliyetçi hedefleri olan Arnavut ve Arap gibi Müslüman topluluklara da hitap edebilmektedirler (Ahmad, 2024, s. 29). Tam olarak bu nedenlerle başlangıçta ittihad-ı anasırı¹⁴ hedefleyen İTC, artık doğmakta olan Türk burjuvasının başat aktörü hâline gelmiştir.

Türkiye'nin ideolojik yelpazesinde kendisini milliyetçi/ulusalci olarak tanımlayanların İttihatçı siyasal/toplumsal önderlere sempatisinin kaynağı burada bulunmaktadır. Her ne kadar bu önderler, kendilerini Türk milliyetçisi olarak tanımlamasa ve I. Dünya Savaşı koşullarında değil Türk milliyetçiliği, İslamcı politikalar öne çıkmış da olsa (Kon, 2022, ss. 271-272; Üçüncü, 2022, s. 159; Aslan, 2019, s. 264), dağılmakta olan imparatorluğu bir ulus devlet çatısı altında tutmaya yönelik izlenen politikalar, ilerleyen dönemlerde Türk milliyetçisi bir İttihatçı profili ortaya çıkarmıştır. İttihatçıların önde gelen gazetesi olan Tanin'in başmuharriri Muhittin Birgen, "İttihatçılığın Türkçülük demek kadar İslamcılık demek olduğunu" ve Cemiyetin Türkçülükten

14 Unsurların birliği olarak çevrilebilecek, Osmanlı sınırları içinde yaşayan bütün halkların bir aradığı anlamına gelen ifadedir.

ziyade vatanperverlik etrafında toplandığını belirtmiştir (Boz, 2024, ss. 128-129). Zafer Toprak (2006, ss. 14-22) da İttihatçıların Türkleştirme gibi bir amaçlarının olmadığını, bugünden geriye bakarak mantıklı bir tarihsel sıra izlemenin doğal sonucu olarak bu yanlış analizin yapıldığını; özellikle eğitim politikalarındaki amacın Türkleştirme değil, Osmanlı kimliği altında anayasal vatandaşlık kurma girişimi olduğunu belirtir. Berkes (1978, s. 398) de yeni dönemin ideolojisi olarak Türk milliyetçiliğinin açıklayıcı olamayacağına dikkati çeker. Tunaya (1989, s. 308) ise İslamcılığı eğreti ve zoraki bir parça olarak niteleyip Cemiyetin esasının milliyetçilik üzerine inşa edildiğini öne sürse de ona göre İTC'nin bir yüzü ne kadar Türkçü-milliyetçi ise diğer yüzü o kadar İslamcıdır. Balkan bozgununa (1913) kadar İTC içerisindeki aydınların izlenecek toplumsal siyaset konusunda kafalarının karışık olduğu anlaşılmaktadır. Ziya Gökalp'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nu "şarkın hür ve terakkiperver bir Amerika'sı" olarak kodladığını; İTC'nin ülke siyasetine tamamen egemen olduğu Üç Paşalar¹⁵ yönetiminin Dâhiliye Nazırı Halil (Menteşe) Bey'in "Osmanlıları Türkleştirme" siyasetini reddettiğini ve bunun da yıkım getireceğini belirttiği bilinmektedir (Özkan, 2018, ss. 101-102). Buna karşın günümüzde İTC'nin, seküler Türk milliyetçisi bir siyasetin süjesi olarak yeniden üretiminin bağlanabileceği olaylar mevcuttur: İTC yönetiminin dinî kurumlar haricinde her resmî kurumda Türkçenin resmî dil olduğunu vurgulaması, eğitim kurumlarında Türkçenin zorunlu ders dili olarak kabulü (Semiz, 2014, s. 233) ve millî burjuvazinin inşası (Ahmad, 2024, ss. 51-53) bunlara örnektir. Ek olarak I. Dünya Savaşı'nda meydana gelen koşullarla başa çıkabilmenin yanı sıra Anadolu'nun homojenleştirilmesi amacını da güden Sevk ve İskân Kanunu ile tatbik edilmiş tehcir siyasetinde de Türkçü bir motivasyon bulmak mümkündür. Dolayısıyla İTC'nin 1913'te iktidarı tekeline almasından 1918'de kendisini feshetmesine kadar olan dönem, Kemalist Türk milliyetçiliğinin üreteceği siyaset için alan hazırlamıştır. Toprak'ın dediği gibi, bu alanı kullanan Kemalist modelden kaynaklı olarak geriye doğru okuma yapmak, İTC'nin Türkçü politika ürettiğine dair anlatıyı hatalı biçimde kurgulamaktadır.

Bugünden geriye baktığımızda, günümüzde kendisini Türk milliyetçisi olarak tanımlayan yurttaşların siyasal kültürleşmesinde, yukarıdaki sebeplerden ötürü İTC önderlerinin ayrı bir yer tutması anlaşılabilir. Bu gruba dâhil bireylerin, Türk ulusunun inşası sürecinde önemli kilometre taşlarını yerleştirmiş olan Mustafa Kemal Atatürk'e sempatisi olduğu açıktır. Ancak Atatürk'ün hayatının bir döneminden sonra İttihatçı mirasını açıkça reddetmiş olması, alan araştırmasına katılan görüşmecilerin zihin dünyasında yer etmiş ve açık uçlu bir sorunun cevabı olarak İttihatçı kadroları sayarken Atatürk akıllara ya hiç gelmemiş ya da en başta saydıkları isimler arasında olmamıştır. Verdikleri yanıtlardan açıkça anlaşılacağı üzere, her bir görüşmecide bulunan yoğun Atatürk sempatisine karşın görüşmecilerin milliyetçi ideolojik tutumlarında "İttihatçı" kadrolar çok daha baskın yer tutmaktadır.

15 1913 Bâbüalî Baskını'ndan 30 Ekim 1918 Mondros Bırakışması'na kadar geçen sürede Talat, Cemal ve Enver Paşaların ülke siyasetine yön verdiği Troyka iktidarı için kullanılan bir tanımlamadır.

3. Araştırmayla İlgili Bilgiler

Çalışmaya başlamadan önce, İstanbul Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler için Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 25.12.2023 tarih ve 469 no.lu karar yazısı ile etik kurul izni alınmıştır. Bu kısımda araştırmamanın teorik çerçevesi, amacı, örnekleme, verilerin analizi ve bulgular yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Teorik Çerçevesi

Yıkılmakta olan bir imparatorluğu kurtarmak amacıyla yola çıkan İTC gibi bir siyasi örgütün, genel itibarıyla Osmanlı'nın bazı unsurlarına dayandırılan bir Türk kimliği altında ulus devlet kurma ideali mevcuttur. Günümüzde, kendilerini İttihatçı olarak tanımlayan genç yetişkinlerin de örgütün bu niteliğinden yola çıktığı varsayımıyla bu çalışma, ulus-devlet milliyetçiliği kapsamında bir milliyetçilik teorisiyle yürütülmüştür.

Ulus-devlet milliyetçiliği, modernitenin siyasal inşasında temel etken görevi görmüş bir ideolojidir. Bu tarz milliyetçilik, milleti oluşturacak olan halkın ortak bir dilsel, kültürel ya da tarihsel kökene sahip olduğu varsayımı üzerine bina edilir ve bu ortaklığın siyasi bir çatı altında oluşacak birliktelikle taçlandırılması gerektiğini savunur (Anderson, 1983). Benedict Anderson'un hayal edilmiş cemaat kavramı, bu biçimdeki milliyetçiliği anlamada merkezî bir teorik çerçeve oluşturur. Anderson'a (1983) göre millet, üyelerinin birbirlerini tanımadıkları hâlde, ortak bir aidiyet hissiyle birbirine bağlı oldukları hayal edilmiş bir topluluktur.

Ulus-devlet milliyetçiliği, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'daki mutlak monarşilerin dağılma sürecine girmesini takiben ivme kazanmıştır. Fransız Devrimi ise bu bağlamda dönüm noktalarından biri olarak değerlendirilir. Devrimle birlikte egemenliğin halka ait olduğu düşüncesi yaygınlaşmış ve halk kavramı, ulusal kimlikle özdeşleştirilmeye başlamıştır (Hobsbawm, 1990). Böylece devletin meşruiyeti, bir aileye ve onun soyuna değil; homojenleştirilmiş ulusal bir kimliğe dayandırılmıştır.

Bu milliyetçilik türü, modernleşme ve devletin merkezileşmesi süreçleriyle sağlam bir ilişki içindedir. Sanayi toplumlarının gerektirdiği homojenlik, ulus-devletin milliyetçilik politikalarıyla sağlanmıştır (Gellner, 1983). Eğitim sistemleri, dil politikaları ve resmî tarih anlatıları yoluyla farklı aidiyetler baskılanarak tek tip bir ulusal kimlik inşa etme çabası güdülmüştür.

3.2. Araştırmanın Amacı

Milliyetçilik problematiğinden yola çıkılan bu çalışmada, kendilerini milliyetçi olarak tanıtan genç yetişkinlerin yön arayışına dair bir tutum tespiti yapılmıştır. Araştırma grubunu oluşturan 18-39 yaş arası¹⁶ genç yetişkinler, temelde kendilerini temsil edecek bir siyasi parti görememekte;

16 Genç yetişkin dönemine dair farklı yaş aralıklarına rastlamak mümkündür. Örneğin, Jeffrey Jensen Arnett (2007, ss. 68-70), 18-25 yaş aralığındaki bireylerin genç yetişkin olarak adlandırıldığını ancak 30-40 yaş aralığındaki bireylerin nasıl adlandırılması gerektiğinin bir soru işareti olduğunu ifade eder. Dolayısıyla genç yetişkinliğin 30

bunun sonucu olarak geçmişi referans alan bir geçmişten ilham alma ve/veyahut geçmişe özenme tutumu sergilemektedirler.

Araştırmanın konusu, İttihatçılık ve milliyetçilik bağlantısından hareketle Türkiye’de yükselen milliyetçiliğe yönelik tutum tespiti yapmaktır. İttihatçılık, günümüzde kesin bir biçimde Türk milliyetçiliği ile ilişkilidir; genç yetişkinlerin İttihatçılık konusuna ilgileri artmaktadır. Özellikle 2009’dan itibaren medya/sosyal medya platformlarının çeşitlenmesiyle birlikte, İttihatçılığa yönelik ilgi artmaya başlamış; 2010’lardan itibaren ise bir ivme yakalamıştır (Çelen, 2021, ss. 17-19). Burada, gençlerin bir duygu ve kader birliğiyle benzer bir tutum sergilediği ve güncel siyasete karşı yaşanan hayal kırıklığı nedeniyle başka bir yöne ilgilerinin arttığı söylenebilir. Ancak bu yön, eski İttihatçılıktan farklı olarak bu fikrin ters yüz edilmesinden öteye gidememektedir. İlgili konudaki literatür araştırmasından yola çıkılarak bu tutuma yönelik tespitlerin eksik kaldığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda yapılan metin incelemeleri, medya/sosyal medya örneklerinin yorumlanması ve yürütülen alan araştırması ile literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

3.3. Verileri Toplama Yöntemi ve Örneklem

Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada, bağımsız değişken olarak 18-39 yaş arasındaki gençler belirlenmiştir. Bağımsız alt değişkenler olarak ise sırasıyla yaş, eğitim durumu ve ekonomik/çalışma durumu ele alınmıştır. Böylelikle söylem üzerinden bir örneklem oluşturulmuş, araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular yardımıyla milliyetçilik ve İttihatçılık arasındaki bağlantı analiz edilmiştir. Araştırmanın örnekleme, 33 kişiden oluşmakla birlikte bu görüşmecilere ulaşmak oldukça güç olmuştur. Araştırmanın İstanbul ilinde yapılması tercih edilmiştir. Yürütülen alan araştırması, yoğunlukla İstanbul ilini kapsadığından kısıtlı veriler sunmuş olsa da Türk milliyetçiliği ve günümüzde yükselen İttihatçılık tutumu üzerine değerlendirme yapabilmek konusunda elverişli bir imkân sağlamaktadır. Ayrıca bu il, metropol ve kozmopolit olması sebebiyle Türkiye’yi yansıtmaktadır. Kar topu yöntemiyle ulaşılan görüşmeciler, araştırma grubunu oluşturan 19-32 yaş aralığındaki genç yetişkinlerdir. Alan araştırmasında bireysel, açık uçlu, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemiyle (yüz yüze, çevrim içi ve telefon ile) veriler toplanmış; verilerin analizi için içerik analizi benimsenmiştir. Görüşmeci sayısı en az 30 kişi olacak şekilde belirlenmiş ve örneklem bu şekilde oluşturulmuştur. Araştırma sorularının hazırlanmasından önce, İttihatçılığa ilgi duyduğu tespit edilen birkaç kişi ile görüşülerek bir ön alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Veriler toplanırken görüşmecilerin isimleri gizlenmiştir. Zira bu araştırmanın amacı, bir niyet okumadan ziyade Türkiye’de yükselen milliyetçiliğin açmazlarına odaklanmaktır.

ile 40 (veya 45) yaş aralığında değerlendirilmesinin daha doğru olacağını işaret eder (Atak ve Çok, 2010, s. 43). Bu alan araştırmasında yer alan örneklem ise 19-32 yaş arasındaki genç yetişkinlerden oluşmaktadır. Araştırmanın yönteminde yaş, eğitim ve ekonomik/çalışma durumu bağımsız alt değişkenler olduğundan doktora eğitimini de kapsayacak biçimde bir yaş sınırı belirlenmiştir. Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Atak, H. vd. (2016). Yetişkinliğe Geçiş: Türkiye’de Demografik Ölçütler Bağlamında Kuramsal Bir Gözden Geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 8(3), 204-227, doi: 10.18863/pgy.238184.

Tablo 1. Görüşmecileri

İsim*	Yaş	Eğitim Durumu	Ekonomik Durum/Çalışma Durumu
G1	19	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G2	20	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G3	20	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G4	20	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G5	21	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G6	21	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G7	21	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G8	21	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G9	21	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G10	21	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G11	21	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G12	21	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G13	22	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G14	23	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G15	23	Yüksek Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G16	23	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G17	23	Lisans Öğrencisi	Çalışıyor
G18	24	Yüksek Lisans Öğrencisi	Çalışıyor
G19	24	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G20	24	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G21	24	Lisans Öğrencisi	Çalışmıyor
G22	25	Lisans Mezunu	Çalışıyor
G23	25	Lisans Mezunu	Çalışmıyor
G24	26	Lisans Mezunu	Çalışıyor
G25	28	Lisans Mezunu	Çalışıyor
G26	28	Lisans Mezunu	Çalışıyor
G27	30	Lisans Mezunu	Çalışıyor
G28	30	Yüksek Lisans Öğrencisi	Çalışıyor
G29	30	Lisans Mezunu	Çalışıyor
G30	30	Lisans Mezunu	Çalışıyor
G31	30	Yüksek Lisans Mezunu	Çalışıyor
G32	32	Doktora Öğrencisi	Çalışıyor
G33	32	Doktora Öğrencisi	Çalışmıyor

*Tabloda görüşmecilerin isimleri gizli tutulmuştur. Görüşmeciler G1, G2, G3, G... şeklinde rastgele isimlendirilmiştir.

David Silverman ‘Nitel Araştırma Nasıl Yapılır’ (2021) isimli eserinde, nitel araştırmalarda özellikle 15 kişiden sonra sayı arttıkça sonuçların karmaşıklaşacağını belirtmiştir. Ek olarak görüşmelerde, bir noktadan sonra cevaplar birbirini tekrar eden ve destekleyen boyuta da geldiği için alan araştırmasında toplamda 33 kişi ile görüşmeler tamamlanmış ve tabloda yer alan görüşmecilerin isimleri gizli tutulup “G” şeklinde kodlanmıştır. Doğrudan alıntılarda, parantez içerisinde G (kodlanmış isim), yaş, eğitim ve çalışma durumu verilmiştir. Görüşmecilerin bir

kısmı, gerçek isimlerinin gizli kalmasını özellikle beyan etmişlerdir. Yukarıdaki tabloda yaş, eğitim ve ekonomik/çalışma durumu bağımsız alt değişkenlerine göre cinsiyet¹⁷ bağımsız alt değişken olarak seçilmemiştir. Milliyetçilik bağımsız değişkeni bağlamında görüşmecilere ulaşılrken yaş, eğitim durumu ve ekonomik/çalışma durumu görüşme sırasında öğrenilmiştir. Araştırmada, 19-32 yaş aralığındaki görüşmecilere ulaşılmıştır. Görüşmecilerin çoğunluğu lisans öğrencisidir. Bununla beraber 13 görüşmeci bir işte çalıştığını bildirirken 20 görüşmeci ise çalışmadığını beyan etmiştir.

4. Verilerin Analizi ve Bulgular

Alan araştırmasının bu kısmında, verilerin analizi başlıklar hâlinde değerlendirilmiştir. Toplamda 13 sorunun yer aldığı alan araştırmasındaki sorular, ilgili başlık altında çözümlenmiştir.

4.1. Siyasi Kimlik, İdeoloji ve Türklük

Alan araştırmasında görüşmecilere yöneltilen “*Siyasi kimliğinizi nasıl tanımlarsınız? Size göre ‘ideoloji’ ne anlama gelmektedir?*” ve “*‘Türk’ ve ‘Türk olmak’ sizin için ne ifade ediyor?*” şeklindeki ilk iki soru; görüşmecinin Türk milliyetçisi olup olmadığını, ideoloji kavramına yönelik tutumunu ve Türk olmayı nasıl tanımladığına yönelik fikirlerini tespit etmek amacıyla sorulmuştur. Bu sorulara verilen yanıtlarda yaş, eğitim ve çalışma/ekonomik duruma göre farklılıklar gözlemlenmemiştir.

Görüşmecilerin hepsi, siyasi kimliklerini “Türk milliyetçisi” olarak tanımlarken ideolojinin ne anlama geldiği sorusuna verilen yanıtlarda da ideoloji ve milliyetçilik bir arada düşünülmüştür. İdeolojinin, görüşmeciler için nasıl anlamlar taşıdığına dair soruya ise yanıt olarak çoğunlukla “hayat görüşü” minvalli tanımlar verilmiştir. Yalnızca 1 görüşmeci, bu kavramın keskin bir tanımının yapılamayacağını ifade ederken 1 kişi (G1, 19, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor) de ideoloji kavramına dair olumsuz bir tutumunun olduğunu beyan etmiştir:

“Ben bir ideolojiye inanmanın, ideolojinin peşinden gitmenin, hayatının birçok noktasını ona göre şekillendirmenin, neredeyse hastalığa varan kötü bir şey olduğunu düşünüyorum. Özellikle genç yaşlarda insanların bir ideoloji kalıbına girerek bu ideoloji çerçevesinde hareket etmesi, ülkemizin geleceğinin de bir kalıba girmesine sebep veriyor. Bundan dolayı ideolojilerin zararlı şeyler olduğunu ve bundan dolayı her ideolojinin iyi ya da kötü yanını kendisinde barındırabilecek noktada olması gerektiği fikrindeyim. Peki, ideolojik olarak kendinizi bir yere konumlandırır mısınız? Az

17 Milliyetçilik üzerine yapılan akademik çalışmalarda, cinsiyet ile milliyetçilik arasındaki ilişkinin görmezden gelindiğine yönelik – özellikle feministler tarafından – eleştirilere, özellikle 1980’li yıllardan sonra rastlamak mümkündür. Nitekim millet ve milliyetçilik kavramları, eril bir anlayışa atıfta bulunur (Çoruk, 2023, ss. 86-92; Kasımoğlu, 2016, s. 258). Bu konu, araştırmanın sınırlılıklarını aşmaktadır; zira alan araştırması yürütülürken cinsiyet, bağımsız alt değişken olarak belirlenmemiştir. Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğunun erkek olması ve kadın görüşmecilerin sınırlı kalması, araştırmanın önünde bir bariyer olarak durmuştur.

önce de dediğim gibi ideolojik olarak kendimi bir yere konumlandırmıyorum. Bence mantıklı değil.” (G1, 19, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor).

“Kendimi ben bir Türk milliyetçisi olarak tanımlıyorum. İdeoloji benim için, yaşamda herkesin bu hayatta yaşamak için belli düşünceleri var. Kimi zaman farklılaşıyor, insandan insana. Bu genel olarak hayatı düzenleyen sosyal kurallara, ekonomik kurallara bakış açıdır. Peki, siz Türk milliyetçisiyim dediniz. Türk milliyetçisi olmak, bir ideoloji midir sizin için? Yani bir ideoloji olarak tanımlayabilirim. Çünkü biraz daha pragmatik bir noktadan da yaklaşıyorum, Türk milliyetçiliğine. Az önce bahsettiğim gibi bazı şeyler millet olduğunda daha kolay yapılabileceğini, organize olmak olarak gördüğüm için az önce dediğim şeylerle tutarlı.” (G6, 21, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor).

Görüşmecilere yöneltilen “Türk” ve “Türk olmak” sorusunda ise iki farklı yanıt alınmıştır. Görüşmecilerden bir kısmı için Türk olmak, *anayasal vatandaşlık* tanımı ile örtüşürken bir kısmı da Türk olmak ile kültür, bilinç, duygusal bağ, değer, aidiyet, savaşçılık, yaşam felsefesi, gurur, ortak acı, ortak sevinç, etnik köken, büyük Türk milleti gibi kavramları özdeşleştirmiştir. Bazıları ise her iki tanımı da kullanmıştır. Öte yandan G21 (24, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor) vatandaşlık tanımına tümüyle karşı çıktığını ifade etmiştir. Buradan hareketle Türk olmayı anayasal vatandaşlık tanımı içinde düşünen katılımcıların milliyetçilik anlayışının, Türkiye coğrafyasıyla sınırlı olduğu söylenebilir. Ancak yaş ve eğitim durumu arttıkça milliyetçilik ile ilgili bilgi düzeyi de artış göstermektedir:

“Başta Türkçe konuşmak, kendini Türk olarak hissetmek, Türklükten başka bir aidiyete, millet aidiyetine sahip olmamak. Şöyle, [...] Şimdi, burada ikiye ayırabiliriz. Bir, Türk milleti dediğimiz geniş bir coğrafyada yaşayan [...] bir topluluk var. Bunlar Almanya’daki göçmen nüfusun artık 3 milyonu geçtiği için onları da dâhil edebiliriz. Balkanlar, Kırım, [...] Suriye ve Irak’ın kuzeyinde yaşayan Türkmenler, İran’da yaşayanlar, Azerbaycan’da yaşayanlar, Kazaklar, Kırgızlar, Uygurlar... Tamam, daha geniş kümeden bahsediyorsunuz o hâlde. Tabii, daha geniş kümeden bahsediyorum. Çünkü biraz, kendimi milliyetçi olarak tanımladığım için, Türkiye’deki bir Türk’ün derdiyle Kazakistan’daki bir Türk’ün derdi arasında mümkün mertebe ayırım yapmıyorum.” (G31, 30, Yüksek Lisans Mezunu, Çalışıyor).

“Şöyle, Atatürk’ün de belirttiği üzere, bu toprakların içinde yıllardan beridir var olan topluluklar ve geçmişte de Türk kimliğiyle var olmuş topluluklara ben Türk olduğuna inanıyorum. Kendini... Yani bir Atatürk’ün de belirttiği gibi aidiyet olarak düşünüyorum. Doğrudan, safkan bir ırk diye bir şey olmadığını biliyorum, hiçbirimizin. Ve hani hiçbirimiz yüzde yüz Türk olamayacağımız için, böyle bir şey olmayacağı için [...] ben bunu manevi bir şey olduğunu düşünüyorum. [...] Daha çok duygusal olarak, aidiyet olarak tanımlıyorum. [...]” (G12, 21, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor).

4.2. Oy Verilen Parti, Seçeneksizlik ve Temsil Krizi

Alan araştırmasında görüşmecilere sorulan “*Son seçimlerde hangi partiye oy verdiniz? Bugün bir seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz?*”, “*Bu partiye oy vermenizdeki neden, seçeneksiz olmaktan mı kaynaklanmaktadır? Yoksa bu partinin sizi temsil ettiğini mi düşünüyorsunuz?*” ve “*Şu anda aktif olarak siyasi alanda var olan ve kendisini milliyetçi parti olarak tanıtan siyasi partilerin, temsil etme konusunda yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise, sizce yeni bir partiye ihtiyaç var mıdır?*” şeklindeki 3., 4. ve 5. sorularda; siyasi parti, milliyetçilik ve temsil krizi bağlamında görüşmecilerin günümüz siyasetine ilgilerinin ve oy verdikleri partiye hangi saiklerle yöneldiklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu soruların sorulmasındaki amaç, görüşmecilerin herhangi bir siyasi düşüncesini deşifre etmekten ziyade İttihatçılığa olan ilginin arka planında yer alan sebepleri anlamaktır. Dolayısıyla görüşme sırasında, görüşmeciler eğer isterlerse oy verdikleri partinin adını beyan etmişlerdir.

İlk iki soruya verilen yanıtlarda, önceki seçimlerde (2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri) 18 kişi Zafer Partisi'ne, 5 kişi İYİ Parti'ye, 3 kişi Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) oy verdiğini ifade etmiştir. Bir sonraki seçimlerde ise Zafer Partisi'ne oy verenler yine aynı partiye oy vereceklerini; diğer partilere oy verenler ya Zafer Partisi'ne ya da mevcut Türkiye koşullarında bir değerlendirme yaparak kendilerine yakın bir partiye oy verebileceklerini söylemişlerdir. Görüşmecilerden 4 kişi, ilk iki soruya yanıt vermezken 3 kişi ise herhangi bir partiye oy vermediğini açıklamıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde Zafer Partisi'ne oy verenler, bu partinin eksiklikleri olsa da kendilerini yeterince temsil ettiğini düşünürken İYİ Parti ve CHP'ye oy verenler, seçeneksiz kaldıkları için bu partilere oy verdiklerini söylemişlerdir. Burada “stratejik oy kullanma” konusu ön plana çıkmaktadır. Stratejik oy kullanma, seçim kampanyasının stratejik ortamını yansıttığı için bu isimle adlandırılır. Genellikle bu düşüncenin arkasında yatan motivasyon, seçmenin beğendiği ancak kazanamayacak bir adaya veya partiye boşuna oy vermek yerine; daha az cazip bulunduğu ancak kazanma şansı olan bir adaya ya da partiye oy vermesidir. Buradaki amaç, daha az beğenilen bir seçeneği yenmektir (Aldrich, Blais ve Stephenson, 2018, s. 2). Araştırmada elde edilen bulgulara göre görüşmecilerden bazılarının daha önce başka partiye oy vermelerine rağmen daha sonra tepkisel bir tutumla Zafer Partisi'ne oy verdikleri anlaşılmaktadır.

Ayrıca Zafer Partisi'ne oy verenler, bu partinin Türk milliyetçiliğini temsil etme konusunda yeterli olduğunu, politikalarını geliştirilebilir olarak kabul ettiklerini ve sığınmacı meselesine sunduğu çözümleri ise önemli bir gerekçe olarak gördüklerini açıklamışlardır:

“Son seçimlerde oy verirken biraz, çok zorlandım. Çünkü kendi düşüncemi yansıtacak bir parti bulmakta epeyce zorlandım. Ama en yakın hissettiğim gene direkt ideoloji de olabilir ama şahsın dik duruşu olarak mesela Ümit Özdağ'ın dik duruşunu beğenirdim. Bu yüzden Zafer Partisi'ne vermiştim. Peki, bu Pazar bir genel seçim olsa, yine bu partiler seçime girse, sizin düşünceniz ne yönde olurdu? Aynı söylemlerle seçime girerlerse, yine çok zor bir seçim yapmak durumunda kalacaksam eğer çok zorlana zorlana yine Zafer Partisi'ne verirdim. Ama söylemlerini değiştirip ne bileyim daha

böyle dik duruş sergileyen, bir çizgide giden partiler olsalardı eğer benim düşünceme yakın onlardan herhangi birine verebilirdim.” (G27, 30, Lisans Mezunu, Çalışıyor).

“Diğer partilerin, milliyetçiliği daha az vurguladığını düşünüyorum. Zafer Partisi ise milliyetçiliği diğer önceliklerinden daha ön planda tuttuğu için Zafer Partisi’ni tercih ettim.” (G17, 23, Lisans Öğrencisi, Çalışıyor).

“Genel seçimlerde İYİ Parti’ye oy verdim. Bugün seçim olsa, gerçekten bilmiyorum. Kararsızım. Yani oy vermez misiniz, yoksa tercih mi yapamıyorsunuz? Tercih yapamıyorum çünkü yeni partiler kuruluyor, ayrılıyor, kurultay süreçleri vesaire. O şekilde... Bütün partilerde dalgalanma olduğu için kararsızım ama milliyetçi bir partiye oy veririm. [...]” (G7, 21, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor).

“Genel seçim olarak, Millet İttifakı’na oy verdim aslında. Ya onun içerisinde cumhurbaşkanlığı için zaten ortak adayları vardı, Kemal Kılıçdaroğlu. Meclis içerisinde milletvekilliği için de İYİ Parti’ye oy verdim. Bugün genel seçim olduğu zaman oy tercihim tabii ki değiştiririm. Zaten o da bir önceki oy tercihim de çeşitli hesaplara dayanıyordu, yani çok gönül rahatlığıyla verdiğim bir oy değildi. Tabii ki hani nasıl bir ortam oluşacağına göre değişir, adaylarına göre değişir. Ama aynı olmaz yani. Peki, bu Pazar olduğunu düşünürsek kime vermeyi düşünürsünüz? Adaylar kimler? Yani siyasi partileri düşünün, kime verirsiniz? Bu Pazar seçim olduğunu düşünün. Tamam, bu hafta olduğunu düşünürsem büyük ihtimal, şöyle ki Zafer Partisi’ne veririm gibi duruyor. [...] Seçeneksiz olmaktan kaynaklanıyor biraz. Yoksa kendi içinde de çok ağır eleştirilerim var. Ama belli temel konulardaki, en azından [...] paylaşımları ve düşündükleri sebebiyle zaten. Aslında zorunluluktan. Yoksa eleştirdiğim çok noktası var.” (G33, 32, Doktora Öğrencisi, Çalışmıyor).

Zafer Partisi’ne oy veren kişilerin bir kısmı ideolojik bir tutum sergilerken bir kısmının da tepkisel (reaktif) oy verdiği anlaşılmaktadır.

5. soruya verilen yanıtlarda, çoğunlukla Zafer Partisi’ne oy verenler ve stratejik oy kullanıp bir sonraki seçimlerde bu partiye oy vermeyi düşünenler, yeni bir partinin kurulmasına ihtiyaç olmadığını söylemişlerdir. Bu görüşmeciler, milliyetçi seçmen tabanının bölünmesine ilişkin rahatsızlıklarını da dile getirmişlerdir. Görüşmecilerden bazıları, ek olarak Zafer Partisi’nin teşkilatlanma, politika üretme ve temsil etme konularındaki kabiliyetini geliştirebileceğini ifade etmiştir. Bu partiye oy verenlerin dışındaki görüşmeciler ise yeni bir partiye ihtiyaç olup olmasını; mevcut partilerin milliyetçi kesimi temsil etme konusunda yetersiz kalmaları, samimi olmamaları, parti teşkilatlanmaları ve milliyetçi tabanın bölünmesi bağlamında değerlendirmişlerdir:

Daha önce Zafer Partisi'ne oy vermiş görüşmeci: “Parti bağlamında, ideoloji ve düşünce açısından bize söylenen anlamda Zafer Partisi'nin bu konuda milliyetçi çizgide olduğunu düşünüyorum. Yani benim en azından düşündüğüm, Türk milliyetçiliği çizgisinde olduğunu düşünüyorum. Ama diğer partilerin [...] tam anlamıyla milliyetçilik ile değil de biraz daha merkez sağa doğru olduğunu, kaydığını düşünüyorum. Milliyetçi söylemlerinde Türk milletinin önceliklendirildiğini düşünmüyorum. [...] Yeni bir partiye kesinlikle ihtiyaç yoktur. Yeterince bölünmüş olan Türk milliyetçilerinin tek çatı altında toplanmasına gerek var.” (G24, 26, Lisans Mezunu, Çalışıyor).

Oy kullanmayan görüşmeci: “[...] Yok, ben yeni bir partiye ihtiyaç olduğunu da düşünmüyorum. Çünkü yani yeni çıksa da hiçbir şeyin değişeceğini düşünmüyorum. Ama hani, ütopyik bir partiden bahsedersen, gerçek anlamda samimi ve [...] hani benim az önce bahsettiğim fikirleri mesela doğru bir şekilde uygulayabilecek bir parti olamayacağını düşünüyorum ama olursa elbette oy kullanırdım öyle bir durumda.” (G20, 24, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor).

Daha önce İYİ Parti'ye oy vermiş, hangi fikir kendisine yakınsa ona oy veren görüşmeci: “Hayır, temsil etme konusunda yeterli olduklarını düşünmüyorum. Fakat yeni bir partiye ihtiyaç olduğunu da düşünmüyorum. Çünkü Türkiye artık bir partiler mezarlığına dönüştü. Bu partiler mezarlığına yeni bir parti eklemek, oy pusulasını bir 10 cm daha uzatmak çok bir manalı bir iş değil. Mevcut partiler içerisindeki sorunları çözerek, bu yönde ilerlemenin daha uygun olduğunu düşünüyorum. Nitekim bu İYİ Parti, Zafer Partisi, MHP için de, üç kendini milliyetçi olarak tanımlayan üç parti için de geçerli.” (G31, 30, Yüksek Lisans Mezunu, Çalışıyor).

Seçeneksiz olduğu için Zafer Partisi'ne oy veren görüşmeci: “Zafer (Partisi), işte, popüler (sığınmacı) sorunun çözümünü önerdiği için... Çok... Nasıl diyeyim? Derdi millet ya da milliyetçilik olmayan çok fazla insanla da oldu. Yeni bir partiye ihtiyaç var ama dediğim gibi bireyi doğrudan temsil edecek bir topluluğun olduğunu, olacağına inanmıyorum ben. O yüzden, tabii hani yeni bir partinin kurulmasına tabii ki ihtiyaç var. Ama çare olacağını da düşünmüyorum açıkçası çünkü çareyi sistemin içinde arıyoruz. Ve bence hata buradan kaynaklanıyor. Yani siyasi parti kurarak olacak bir iş değil yani. **Bahsettiğiniz siyasi partinin kuruluşu, size göre yine milliyetçi bir parti mi olmalı?** E tabii ki canım, Türkiye'de yaşıyoruz. Türkleri önceleyen bir parti isterim. Niye farklı bir şey düşünmeyim. Hani para kazanılır, ekonomi düzelir. Şu olur, bu olur da kültür düzelmez. Aslında milliyetçilik dediğimiz şey de hani kültürün büyük çaptaki toplumlarda, toplumu toplum yapan büyük değerlerden biridir. Bu bozulduktan sonra, buna sahip çıkabilecek bir parti de şu anda yok.” (G29, 30, Lisans Mezunu, Çalışıyor).

4.3. İttihatçı Olmaya Yönelik Tutum

Alan araştırmasında görüşmecilere sorulan 7., 10., 11. ve 12. sorular; İTC ile milliyetçilik arasında kurulan ilişkiyi ölçmek ve görüşmecinin İttihatçı olmak yönündeki tutumunun aile, okul, arkadaş çevresi ve medya/sosyal medya ile nasıl şekillendiğini tespit etmek için sorulmuştur. Verilen yanıtlar temel alınarak bu dört soru bir arada değerlendirilmiştir. “*İttihatçı olmak, size ne anlam ifade ediyor? İTC’den kimleri tanıyorsunuz?*” şeklindeki soruya verilen yanıtlar, çoğunlukla benzerdir.

İttihatçı olmanın ne anlama geldiği konusunda da görüşmecilerin yanıtları çoğunlukla benzer olmuştur. Bu soruya verilen yanıtlarda, “zulme karşı mukavemet” düşüncesi öne çıkmıştır. Diğer yanıtlar ise mücadele, fedakârlık, delikanlılık, cesaret, ülkesini düşünen genç adamlar, duygusallık, fikre bağlılık, bakış açısı, gurur, vatan sevgisi, millî bilincin oluşması, adanmışlık, direniş, birliktelik, başkaldırı, gözü karalık, deli fişeklik ve hürriyet kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Bu soru sorulurken görüşmecilerden akıllarına gelen ilk isimleri saymaları istenmiştir. Verilen yanıtlarda, görüşmecilerin akıllarına çoğunlukla Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa (Üç Paşalar) gelmiştir. Görüşmecilerin saydığı diğer isimler ise Mustafa Kemal Atatürk, Ahmed Rıza, Ziya Gökalp, Seyid Ali Paşa, Yakup Cemil, Süleyman Askerî, Celal Bayar, Doktor Nazım, Resneli Niyazi, Kuşçubaşı Eşref, Kazım Karabekir Paşa ve Prens Sabahattin olmuştur. Görüşmecilerden 1’i Üç Paşalar’ın ismini saydıktan sonra İttihatçı olmamasına rağmen Mahmud Şevket Paşa’nın da ismini zikretmiştir. Bunların dışında 1 görüşmeci ise İbrahim Temo ve Mülazım Atıf’ın isimlerini saymıştır. Yaş ve eğitim bağımsız alt değişkeni bağlamında değerlendirildiğinde; daha ileri yaşlarda olan ve eğitim seviyesi yüksek görüşmeciler, bu soruya daha ayrıntılı yanıt vermişlerdir. Zira bu görüşmeciler, tarih kaynaklarını daha fazla okuyup takip etmektedirler:

“Şöyle, ben daha duygusal İttihatçılardanım. Yani benim daha öncesinde İTC’ye dair çok büyük bir okumam yok. Bilgim de yok. Ama duygusal olarak kendimi ait hissediyorum. İsim olarak da işte Talat Paşa, Enver Paşa, Celal Paşa, Süleyman Askerî, Celal Bayar, Yüzbaşı Yakup Kemal, Doktor Nazım gibi genel bilinen figürleri biliyorum.” (G7, 21, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor).

“İlk isim olarak Enver Paşa, Talat Paşa, Cemal Paşa, bunlar işte. Doktor Nazım, böyle söyleyebiliriz. İlk üç bu şekilde. İttihatçılık denince benim aklıma ilk ne geliyor? Zaten en meşhuru, zulme karşı mukavemet... Hani o dik duruş... Yapılan haksızlıklar karşısında boyun eğmeyiş... Bunların üstesinden gelemeyecek durumda olunca gerekirse bütün makam, mevkisini bırakıp [...] karşı bir duruş sergileyebilmeleri... Kısaca özetlemek gerekirse en şey söylemleri bu şekilde ifade edebilirim.” (G27, 30, Lisans Mezunu, Çalışıyor).

10., 11. ve 12. sorulara verilen yanıtlar ise birbirlerine yakın olduğundan, bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Bu sorular şu şekildedir: “*Hangi durum/olay veya dönemden sonra İttihatçılığa*

yönelik ilginiz oluşmaya başlamıştır ya da var olan ilginiz artmıştır? Ailenizde benzer bir tutum söz konusu mudur?”, “İTC ile ilgili konulara nereden temas ediyorsunuz? Örneğin, sosyal medya/medya platformlarından takip eder misiniz?” ve “Sosyal medya/medya üzerinden ne zaman takip etmeye başladınız?” Bu sorular, özellikle son dönemlerde İttihatçılığa yönelik artan ilgiyi değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Başka bir deyişle bu tutumun hangi yolla öğrenildiğini ve bu yöndeki fikirlerin nasıl bir değişim ve dönüşüme uğradığını tespit etmek amaçlanmıştır.

Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar'ın (2014, ss. 143-146) işaret ettiği üzere bireyler, doğuştan tutumlara sahip değillerdir. Zira tutumlar, sonradan öğrenilir. Tutumlar, erken yaşta oluşmakla birlikte, tutum oluşumunda çeşitli faktörler etkili olmaktadır. Bunlar arasında “tutum objesiyle doğrudan deneyim” yoluyla edinilen tutumlar, arkadaşlar, anne-baba, sosyal çevre yoluyla edinilen tutumlar ve medya yoluyla oluşan tutumlar sayılabilir. Bu bakımdan görüşmeler sırasında tespit edilen tutum oluşumu, dönüşümü ve değişimi, bu etkenler üzerinden değerlendirilmiştir.

Görüşmecilerin bu sorulara verdikleri yanıtlar, yaş, eğitim ve çalışma durumu bağımsız alt değişkenleri bağlamında değerlendirildiğinde şu konular öne çıkmıştır:

- Görüşmecilerin aile bireylerinde İTC'ye yönelik benzer bir tutum söz konusu değildir. Ancak bazı görüşmeciler, ailelerinin milliyetçi olduğunu belirtmiştir. Bu görüşmeciler, özellikle babalarının yönlendirmesiyle, okudukları tarih kitapları ve yaptıkları araştırmalar sayesinde İTC hakkında bilgi sahibi olmuşlardır.
- Görüşmecilerin İttihatçılığa yönelik sempatilerinin artmasında “okul” önemli bir etken olmuştur. Lise ve üniversite yıllarında edinilen arkadaş çevresi, bu tutumu pekiştirmiştir. Ayrıca özellikle lise yıllarında, tarih öğretmenlerinin önerdiği akademik kaynaklar da bu tutumun pekişmesinde etkili olmuştur. Hatta bazı görüşmeciler, üniversitelerin tarih, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler lisans bölümlerinden birinde okudukları için bu ilgilerinin arttığını söylemişlerdir.
- Görüşmecilerden bazıları (özellikle 19-24 yaş arası) medya/sosyal medya mecralarından İttihatçılığa dair paylaşımları takip ettiklerini belirtmişlerdir. X (Twitter), Instagram, Facebook, YouTube ve bazı haber programları aracılığıyla gündemi takip eden görüşmeciler, özellikle son dönemlerde İTC ile ilgili birçok *edit* (kurgulama) ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Sosyal medya üzerinden takip etme durumu, İttihatçılığa dair paylaşımların artmasıyla yakın döneme rastlamaktadır. Bir kısım görüşmeci ise sosyal medya platformlarını kullanmadığını, bunun yerine medya platformlarında yayımlanan ve Mustafa Çalık, İlber Ortaylı, Murat Bardakçı ve konuya ilişkin çalışmalar yürüten diğer birçok kişinin davet edildiği tarih ve siyaset ile ilgili programları takip ettiğini beyan etmiştir.
- Görüşmecilerin yaşlarına göre 19 yaşından 32 yaşa kadar genel bir çerçeve çizildiğinde, 2008 yılından itibaren İttihatçılığa yönelik tutumun arttığı gözlemlenmektedir. Bu artışın etkenlerinden biri, sosyal medya platformlarının kullanılmaya başlaması olsa da bu platformların yoğun olarak kullanımı aslında COVID-19 dönemine denk gelmektedir.

- 2010 yılından itibaren Türkiye'nin sosyal ve siyasi durumu, bu tutumun artmasındaki en önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda Kürt açılımı (2008-2009), anayasa değişiklikleri (2010), Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye girişi ve sayılarının artışı (2011-2013), Geçici Koruma Yönetmeliği (2014), Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun-Çözüm Süreci (2014), 15 Temmuz Darbe Girişimi (2016), Zafer Partisi'nin kuruluşu (2019) ve COVID-19 Pandemisi (2019) gibi hadiseler tarihsel olarak sıralanabilir.
- Görüşmeciler, bu sorulara yanıt verirken İttihatçılığa yönelik tutumun artmasında, Türkiye'nin ekonomik koşullarından bahsetmemişlerdir. Dolayısıyla siyasi ve sosyal koşullar, bu tutumun oluşmasında ve pekiştirilmesinde birincil öneme sahiptir:

“Ailem benim, çok böyle şey değil, böyle bir yapıda değildir. Ailemden de değil de zaten ne yaptysam kendim şey yaptım. Lise yıllarının başlarında oluştu daha çok. Çocukluktan beri zaten babam ya da annemin şeyiyle değil de ben kendim milliyetçi olarak büyüdüm. Milliyetçilikten kastım siyasi bir milliyetçilik değil. Atatürk'ün altı ilkesinden biri olan milliyetçilik. Öyle yetiştim, öyle büyüdüm. Peki, lise yıllarınız hangi yıllara tekabül ediyor? 2016'da mı, 15'te mi, 16'da mı ne başladım. Yani şey, okuduğum kitaplardan tamamen. Biraz da tabii, o zamanlar, 2015-2016'da İTC popüler değildi. Şu an daha popüler o konuda [...] Ama o dönemde izlediğim, işte internetteki forumlardaki tartışmalardan da etkilenmiş olabilirim. Kendi okuduğum kitaplardan etkilenmiş olabilirim. Keza Atatürk'e baktığımızda bile İTC'yi görüyoruz. [...] Peki, okuduğunuz kitaplarda sizi buna yönlendiren etken neydi? Sekizinci sınıfta bir inkılap tarihi hocam vardı. Adamın İTC ile alakalı bir şeyi yoktu. Genel olarak tarihe olan ilgimi artıran bir adamdı. [...] Okulda, çok ilgili olan arkadaşım yoktu. Yakın bir arkadaşım vardı. O bana anlatıyordu, ertesi gün ben ona anlatıyordum.[...] Peki, son dönemlerde genel olarak ilgiyi ne artırmış olabilir? Buna genel yaklaşacağım. Son dönemlerde, yalnızca İTC için değil, tuttuğun futbol takımı bile sosyal mecralarda yürütülen kapışmalardan karar verebiliyorsun. Öyle bir konuma geldi daha küçük yaşlarda insanlar için. Benim için böyle oldu demiyorum. Daha küçük yaşlarda insanlar için. Sosyal medyadan bir videodan bile etkilenip oraya şey yapabilirsin. O sana mantıklı gelebilir. Sonrasında zaten tutarlı değilse senin için, o fikri boş veriyorsun. Ama bir video bile etkileyebiliyor. [...] İnsanlar diyor ki, özellikle de küçük yaşlardaki insanlar, “bu ne?”. Ya da hoşlarına gidebiliyor. Farklı olma duygusu. Çok da talep görmeyen bir şeye sahip olma duygusu o yaşlarda popüler olabilir. Şu anda artışın ben daha çok lise çağında insanlarda olduğunu düşünüyorum. Üniversite çağında olan insanlarda olduğunu düşünüyorum. 40 yaşında bir insanın, ben sonradan İTC'ye ilgisinin olacağını düşünmüyorum. [...]” (G12, 21, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor).

“Ailemde benzer bir tutum söz konusu değil. Kendileri son derece standart milliyetçi eğilimlere sahip dindar insanlar. Çok da tarih filan bilmezler zaten. İttihatçılığa olan ilgim, aşağı yukarı pandemi döneminde arttı. Daha fazla okumaya başladım. Ben tarih

lisans mezunuyum. [...] Sonrasındaki süreçlerde de hasbelkader sosyal medyadaki canlılık benim dikkatimi çekti ve ilgimi, sempatimi biraz daha körüklemiş olabilir. Lakin benim duruşumda çok büyük bir değişikliğe sebebiyet verdiğini zannetmiyorum. Bir miktar heyecan yaratmış olabilir hani. Gençlikteki bu değişimi bir ölçüde olumlu da görüyorum. [...]” (G32, 32, Doktora Öğrencisi, Çalışıyor).

“Şöyle, [...] ben küçüklüğümde beri bir Atatürkçü kimliği içerisinde büyüdüm ve aslında Kuleli Askerî Lisesi olsun, Millî Savunma Üniversitesi olsun, bu tip yani ordunun içerisinde bir rütbe sahibi olmak istedim. Olamadı maalesef, yapabilecek bir şeyim yok. Bunun yerine, bu açığı kapatmak için sürekli bir tarih kitapları okumak olsun, tezler okumak olsun, makaleler okumak olsun... Sürekli bunların içerisindeydim ben. [...] İTC’yi benimsemenin, bu yolda ilerlememin süreç açısından şöyle bakacak olursak lise son ve üniversitenin başı diyebilirim. Yani yaklaşık bundan iki sene ya da üç sene öncesinden başlayabilir. Lisede de ilginiz arttı o hâlde. Peki, bilgi sahibi olmanız mı etkili oldu? Yoksa Türkiye’nin o dönem koşulları, o günkü siyasî atmosferi etkili olmuş olabilir mi? Şöyle... [...] Hangi yıllar bu arada? 2019-2020. [...] Şöyle söyleyeyim, tabii ki de [...] şey var, yani bir siyasî etken, bir sosyal etken var bunun içerisinde. Ama zaten hâlihazırda bir çekirdekten bir yetişmem olduğu için, olmasa yani siyasî ve sosyal bir etken olmasaydı da yine bu yolda ilerleyecektim ben.” (G13, 22, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor).

4.4. Görüşmecilerin İttihatçılığa Yönelme Dönemi

Görüşmecilerin İttihatçılığa yöneldiği tarih ya da zaman dilimi sorulduğunda, aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 2. İttihatçılığa Yönelik Eğilimin Başladığı Yıl/Dönem

G	Yaş	Yıl/Dönem ¹⁸
G1	19	2020 sonrası
G2	20	Dönem ismi vermeden aile etkisi olduğunu bildirdi
G3	20	2019-2020
G4	20	2022’den sonra artmak kaydıyla yaklaşık 2015’ten beri
G5	21	2022
G6	21	Dönem ismi vermeden aile etkisi olduğunu bildirdi
G7	21	2018
G8	21	2016
G9	21	2016

18 Doğrudan yıl belirtmeden bir dönem ismi veren (ortaokul/lise/üniversite yılları, pandemi dönemi vs.) görüşmecilerin ifade ettiği zaman dilimleri, yaklaşık yıllara çevrilmiş ve italik yazılmıştır. Çocukluğundan beri İTC’ye sempati besleyenlerin durumu ise yıl olarak gösterilmemiştir. Zira çocukluk, uzun bir dönemi kapsamaması sebebiyle yıl bazında varılacak yargıyı etkileyecektir.

G10	21	2016
G11	21	2022
G12	21	2015-2016
G13	21	2019-2020
G14	23	2015-2016
G15	23	2018
G16	23	2018
G17	23	2020
G18	24	2017
G19	24	2015
G20	24	2015-2016
G21	24	2019-2020
G22	25	2015
G23	25	Çocukluğundan beri
G24	26	2014-2015
G25	28	2014-2015
G26	28	2015
G27	30	2016-2017
G28	30	2008-2009
G29	30	Çocukluğundan beri
G30	30	2012-2013
G31	30	2008-2009
G32	32	2020
G33	32	2010

33 görüşmecinin 23'ü, 2015 ve sonrasında; 2'si ise, 2014-2015 yıllarını işaret etmiştir. Bu dönemin, MHP-AK Parti yakınlaşmasına denk gelmesi dikkat çekicidir. Bu veri, günümüzdeki İttihatçılığın, muhalif Türk milliyetçiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak yükseldiğine ilişkin yargıyı desteklemektedir.

4.5. Ordu, Devlet ve İttihatçılığa Yönelik Tutum

Alan araştırmasında görüşmecilere sorulan 6., 8., 9. ve 13. sorularda; milliyetçilik ve militarizm arasındaki ilişkiyi, İTC'nin rol aldığı olaylara dair bilgi seviyesini ve sıralanan eylemler hakkındaki olumlu/olumsuz tutumları tespit etmek amaçlanmıştır. Bu nedenle bu sorular, görüşmecilerin yanıtları temel alınarak birbirleriyle ilişkilendirilmek suretiyle analiz edilmiştir. Sorular sırayla şu şekildedir: “Genel siyasetin belirlenmesinde ordunun rolü ne olmalıdır? Sizce ordu siyaset belirlemede daha etkin olmalı mıdır?”, “İTC'nin tarih sahnesine çıktığı dönemlerde, partinin rol aldığı olaylardan hangilerini biliyorsunuz?” ve “Paris'teki I. ve II. Jön Türk Kongreleri, 1908 Devrimi, 1909 Anayasa Değişiklikleri ve Bâbîâli Baskını: Burada sayılan eylemler hakkında fikirleriniz nelerdir?”

13. soru ise kontrol sorusudur. Bu soruda John Locke ve Thomas Hobbes'un "isyan hakkı" konusundaki fikir ayrılığı sorularak görüşmecilerden hangi görüşe yakın olduklarını söylemeleri istenmiştir. Her iki düşünürün birey ile devlet arasındaki ilişkilere yönelik tutumları, görüşmecilere ayrıntılı biçimde aktarılmıştır. Ardından Locke'un "doğal haklara zarar veren tiranlaşmış hükümdara karşı isyan hakkının bulunduğu" tezine karşılık Hobbes'un "egemenin yaptığı hiçbir şeyin yönetilenler tarafından cezalandırılmayacağı" tezi açıklanmıştır. Daha sonra, bu soruya verilen yanıtlar ile diğer sorulara verilen yanıtlar karşılaştırılmıştır.

8. soru sorulurken görüşmecilerden akıllarına ilk gelen olayları söylemeleri istenmiştir. Görüşmecilerden 18'i, ilk olarak "Bâbüali Baskını" yanıtını vermiş; 1 kişi (G17, 23, Lisans Öğrencisi, Çalışıyor), olayları hatırlamadığını söylemiş ve diğer görüşmeciler ise Bâbüali Baskını'na ek olarak 31 Mart Vakası, I. Dünya Savaşı, II. Meşrutiyet ve Trablusgarp Savaşı'ndan söz etmiştir.

Tablo 3. Siyasetin Belirlemede Ordunun Rolüne Yönelik Tutum

Sizce ordu siyaset belirlemede daha etkin olmalı mıdır?	
Olmalı	12
Olmamalı	16
Görüşü alınabilir	4
Yanıt yok	1

Yukarıdaki tabloda, görüşmecilerin yarısının, siyasetin belirlenmesinde ordunun rolüne yönelik tutumunun olumsuz olduğu görülmektedir. Bu görüşmecilerden yalnızca 4 kişi, ordu siyasete dâhil olmasa bile görüşünün alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ek olarak görüşmecilerin bir kısmı, güvenlik sorunu olduğunda ordunun müdahale etmesi gerektiğini savunurken bir kısmı da ordunun mevcut durumundan rahatsız olduğunu ifade etmiştir:

"Şöyle ki benim düşünceme göre ordu; siyasetin, devletin ve milletin bekası ve devamlılığı için bir kurtarıcı olmalı. Fakat bu kurtarıcılığı yaparken de hiçbir zaman hükûmetlere şöyle yap, böyle yap dememeli ya da muhalefetlere. Sadece varlıklarının ve rahat... Şöyle söyleyebilirim, hükûmetlere, dış mihraklar dediğimiz o hani herkesin artık diline pelesenk olan, meşhur tabirin şeyinde, o dış mihrakların altında yozlaşmaya itilmemesi için ordu, hükûmeti de muhalefeti de milleti de korumalı. **Yani, güvenlik konusu mesele olduğunda aslında, değil mi?** Tabii ki... Onun haricinde bence ordu, çok da siyasete karışmamalı; tıpkı Gazi Paşa'mın dediği gibi." (G21, 24, Lisans Öğrencisi, Çalışmıyor).

"Ben mevcut durumu, Türkiye'deki ordunun bulunduğu durum beni rahatsız ediyor açıkçası. Yani 90'lardaki kadar çok sert olmasa da ordunun belli alanlarda hayatın içerisinde, hani siyaseti dizayn etme de değil ama hani belli bir yerde durması gerektiğini düşünüyorum." (G28, 30, Yüksek Lisans Öğrencisi, Çalışıyor).

Tablo 4. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eylemlerine Yönelik Tutum

Olay	Olumlu	Olumsuz	Yansız	Bilmiyor
Paris'teki I. ve II. Jön Türk Kongreleri	26	2	4	1
1908 Devrimi	27	0	5	1*
1909 Anayasa Değişiklikleri	30	1	1	1
Bâbüalî Baskını	28	0	5	0

*Katılımcılardan biri, önce 1908 Devrimi hakkında bilgi sahibi olmadığını beyan etmiş; bilgilendirildikten sonra ise bu olay hakkında olumlu görüş bildirmiştir.

Yukarıdaki tabloda, 9. soruya verilen yanıtlar; aşağıdaki tabloda ise, 13. soruya verilen yanıtlar yer almaktadır.

Tablo 5. İsyân Hakkı ve İttihatçı Olmaya Yönelik Tutum

John Locke (İsyân hakkı vardır)	Thomas Hobbes (İsyân hakkı yoktur)	Kararsız	Her iki düşünceye de karşı
24	7	1	1

Görüşmecilerin akıllarına çoğunlukla Bâbüalî Baskını'nın gelmesi ve kendilerini çoğunlukla Locke'un görüşlerine yakın hissetmeleri, esasen İTC'yi baskıya karşı bir başkaldırı ile özdeşleştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Sıralanan olaylara dair görüşmecilerin beyan ettikleri görüşlerde olumlu tutumun daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Ancak ordunun siyasete dâhil olması konusundaki olumsuz tutumun fazlalığı, bir çelişki yaratmaktadır.

Tablo 6. Görüşmecilerin Saydığı İlk Üç İttihatçı İsim

İsmi Anılan İttihatçılar	Frekans
Talat Paşa	31
Enver Paşa	30
Cemal Paşa	22
Doktor Nazım Bey	13
Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)	11
Süleyman Askeri Bey	9
Kuşçubaşı Eşref	4
İbrahim Temo, Yakup Cemil, Cavid Bey, Bahaeddin Şakir	3
Kazım Karabekir Paşa, İsmet Paşa (İnönü), Kara Kemal, Ahmed Rıza, Ziya Gökalp, Mahmut Şevket Paşa, Fahreddin Paşa, Ömer Naci, Celal Bayar	2
Mizancı Murad, Resneli Niyazi Bey, Mehmet Akif (Ersoy), Mülazım Atıf, Selma Rıza (Feraceli), Prens Sabahaddin, Hilmi Bey, Seyit Ali Paşa, Yüzbaşı Yakup Kemal, Yörük Duran	1

Görüşmecilere; ordu, devlet ve İttihatçılığa yönelik tutumlarını tespit etmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. Akıllarına ilk gelen İttihatçıları sıralamaları istendiğinde, teorisyenlik ve düşünsel yönü öne çıkan isimlerin frekansı düşük kalmıştır. Neredeyse her görüşmecinin saydığı isimlerin Talat ve Enver Paşalar gibi Cemiyetin asker-bürokrat seçkinleri olduğu görülmektedir.

5. Sonuç

Veriler analiz edilirken milliyetçilik ve İttihatçılık kavramları temel alınmıştır. Son yıllarda Türkiye’de yükselen milliyetçiliğin, İttihatçılığı içerecek biçimde tarihten ilham alarak ters yüz edilmesine ilişkin temel hipotezden hareket edilmiştir. Elde edilen verilere dayanılarak değerlendirildiğinde, genç yetişkinlerin İttihatçılığı ters yüz ederek yeniden ürettiği anlaşılmaktadır. Ancak İttihatçılığın 21. yüzyılda yeniden üretiminin yapısal ve düşünsel olarak oldukça farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik problematiğinden yola çıkan bu alan araştırmasında, görüşmecilerin derinlemesine görüşmelerde kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri yanıtlar temel alınarak bir tutum tespiti yapılmıştır. Nitekim İTC’nin sanıldığı kadar yoğun bir Türklük bilinci ve Türk milliyetçiliğinden hareket eden bir ideolojik tutumu bulunmamasına rağmen görüşmecilerimiz, Türk milliyetçisi kimliklerini ve İTC’yi kendi yorumlarıyla yeni baştan inşa etmektedirler. Ancak bu inşa, bireysel değil; kolektif bir ortak bilinç olmaktadır.

Siyasi kimlik, ideoloji ve Türklük konusunda verilen yanıtlarda, İttihatçı olduğunu beyan eden görüşmecilerin siyasi kimliklerinin Türk milliyetçisi olduğu ortaya çıkmıştır. İdeoloji konusunda çoğunlukla olumlu bir tutum sergileyen görüşmeciler, Türklük konusuna iki farklı yanıt vermişlerdir. Neticede görüşmecilerin neredeyse hepsinin Türk milliyetçiliği ile İttihatçılık arasında doğrudan bir bağlantı kurduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, kavramsal çerçevede sunulan ulus-devlet milliyetçiliği ile görüşmecilerin ideolojisi birbiriyle eşleşmektedir. 33 görüşmecinin büyük çoğunluğu Türklüğü tanımlarken etnik kodlara göre değil, yurttaşlık bağlarına ya da paylaşılan ortak kültüre atıf yapmıştır. Bu da hem ulus-devlet milliyetçiliğinin hem de İttihatçılığın, özündeki farklı kimlikleri bir arada tutabilme ve kültürel homojenleşme motivasyonunu işaret etmektedir.

Oy verilen parti, seçeneksizlik ve temsil krizi konusunda verilen yanıtlarda, İttihatçı olduğunu beyan eden görüşmecilerin yalnızca bir kısmının seçeneksiz oldukları için tepkisel oy kullandıkları anlaşılmıştır. Özellikle Zafer Partisi’ne oy verenler, bu partinin kendi siyasi görüşlerini tümüyle temsil ettiğini ifade etmişlerdir. Bu bakımdan, genç yetişkinlerin temsil krizi nedeniyle İttihatçılığa yöneldiğine ilişkin hipotez, kısmen yanlışlanmıştır. Dolayısıyla İttihatçılığa yönelik tutum, genellikle temsil krizi ile özdeşleştirilmediği gibi mücadele, fedakârlık, delikanlılık ve cesaret gibi duygusal bağlarla tanımlanmıştır. Bu durum, görüşmecilerin muhalif olma konusunda ortaklaştığını göstermektedir. Türkiye’deki milliyetçi seçmenin yöneldiği siyasi partiler arasında, günümüz Türk milliyetçiliğini içinden çıkarmış ve bu fikrin bayraktarlığını yapma iddiasında olan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) dikkate alındığında, 33 görüşmeciden hiçbirinin son seçimde ve gelecek seçimlerde bu siyasal partiyi tercih etmediği/etmeyeceği dikkat çekicidir. Pek çoğu milliyetçi-muhafazakâr ailelerden geldiğini beyan eden görüşmecilerin MHP’ye yönelik bu tutumlarında, ilgili partinin 2016’dan itibaren AK Parti hükümetlerine ilişkin tutumunu değiştirmesi ve AK Parti-MHP ekseninde bir iktidar bloğu oluşması şüphesiz ki asli etkindir. Bu açıdan bakıldığında, görüşmecilerden herhangi birinin MHP’ye ne son genel seçimlerde oy verdiğini ne de bir sonraki genel seçimlerde oy vereceğini beyan etmesi, İttihatçılığın günümüzde “muhalif bir milliyetçi çıkış” olarak kodlanabilmesine olanak tanımaktadır.

Zafer Partisi ve İYİ Parti'nin bayraktarlığını üstlenmeye çalıştığı, her ne kadar ideologları ve teorisyenleri henüz bulunmasa da Türk siyasetinde bir alan kaplayan yeni bir akım olarak seküler milliyetçilik (Yaşlı, 2023, s. 2640) ve günümüz İttihatçılığı bu bağlamda beraber okunabilir. Görüşmecilerin pek çoğunun verdiği yanıtlarda Atatürkçü-Kemalist söylemler ya da cumhuriyetin kurucularına duyulan sempati göze çarpmaktadır. Türkiye'de, Atatürk'ün temsil ettiği siyasal çizginin ayrılmaz parçasının laiklik ve seküler yaşam tarzı olduğunu dikkate aldığımızda, günümüzde yükselen İttihatçılık ve seküler milliyetçiliğin arasında pozitif bir korelasyon olduğu ve ikisinin birbirinden bağımsız hareket etmediğini iddia edebiliriz. Günümüz genç yetişkinlerinde İttihatçılık, geçmişe duyulan nostaljik bir özlem değil; Türk milliyetçiliğinin yeni versiyonunun kendi siyasal inşasında kullandığı parçalardan birisi olmaktadır. Türk milliyetçilerinde İTC önderlerine yönelik genel bir sempati olmasına karşın İttihatçılık günümüz gençlerinde olduğu kadar eski kuşak milliyetçilerde kendisini göstermemektedir. Görüşmecilere yöneltilen 10. soruda, aile bireylerinin kendileri gibi İttihatçılığa bir sempatiyi ya da eğilimleri olup olmadığı sorulmuştur. Elde edilen bulgulara göre görüşmeciler, ailelerinde İttihatçı olmaya yönelik bir tutum bulunmadığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla görüşmecilerin İttihatçılığa yönelmeleri, aileden kazanılmış bir eğilim olmayıp kendilerinin çevreleriyle kurdukları etkileşimden kaynaklanmaktadır. Bu olgu, günümüzde İttihatçılığın yeni bir siyasallaşma eğilimi olduğuna ilişkin bir yorum yapmaya imkân vermektedir.

Görüşmecilerden, akıllarına ilk gelen İttihatçılardan üçünün ismini saymaları istendiğinde, asker-bürokrat yönü öne çıkan İttihatçıları sayma eğilimlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu yönüyle günümüz İttihatçılığı, hayatlarının en azından bir döneminde İTC'nin ideoloğunu üstlenmiş Ahmed Rıza, Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp gibi isimleri ya hiç anmamış ya da son sıralara yerleştirmiş görünmektedir. Görüşmecilerin, İttihatçılığın fikri altyapısını oluşturan pozitivizm, Batıcılık gibi düşünsel yönünden ziyade eylemci ve iktidar arzusundaki yönüne önem verdiği anlaşılmaktadır. Bunda, elbette ki İTC'nin bir aydın-entelektüel grubu olmaktan ziyade asker-sivil bürokrat örgütü olmasının etkisi vardır. Ama yukarıda ismi sayılan ideolog grubu, hiç tanınmayan ya da İTC'nin arka sıralarında kalmış isimler değildir. Görüşmecilerin akıllarında en başta canlanan İttihatçı figürler, asker-sivil bürokratlar olmuştur. Buna ek olarak görüşmeciler, soruları yanıtlarken İttihatçılığın Batıcı-pozitivist ideolojisini yansıtan beyanlarda bulunmamıştır. Bu öncüllerden şu sonuca varabiliriz ki günümüz İttihatçıları, İTC'nin II. Abdülhamit'i devirerek iktidar sahibi olan, eyleme dönük ve her daim iktidarı arzulayan yönüne ilgi duymaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında bu veriler, günümüz İttihatçılığının ideolojik değil reaktif bir tavrı üstlendiği iddiasını desteklemektedir. Günümüzde otoriterleştiğini düşündükleri bir siyasal iktidar bloğuna karşı, geçmişteki olup bitmiş bir eylemselliğin "ruhundan" ilham almaktadırlar. Günümüz İttihatçılığının ilişki içerisinde olduğu seküler milliyetçiliğin de bir teori ya da ideologdan mahrum olup siyasal iktidar bloğuna karşı reaktif özellik göstermesi de bu açıdan tutarlıdır.

İTC'nin eylemleri sıralandığında ise bunlara yönelik olumlu tutum sergilenmesi, bu durumu çok daha net ortaya çıkarmaktadır. Özellikle Bâbüali Baskını ve 1908 Devrimi, eğitim seviyesi ve yaş fark etmeksizin bütün görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. Bu iki eyleme yönelik tutumları

sorulduğunda ise neredeyse bütün görüşmecilerin olumlu bir görüş beyan ettiği gözlemlenmiştir. Siyasetin belirlenmesinde ordunun rolüne dair verilen yanıtlarda ise görüşmecilerin ikiye bölündüğü (Tablo 3) tespit edilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar değerlendirildiği takdirde, görüşmecilerin görüşme sırasında kısmen güncel siyasal kaygılar güttüğü düşünülmektedir. Yine de görüşmecilerin yarısının, ordunun siyasete müdahil olmasına olumlu bakması, önemli bir bulgudur. Çünkü isyan hakkına verilen yanıtlarda, görüşmecilerin büyük bir kısmı John Locke'nin isyan hakkı kavramsallaştırmasına da olumlu bakmıştır. İTC'nin iktidara zorla el koyduğu bir eylem olan Bâbiâli Baskını'na yönelik tutumun büyük oranda olumlu olması ile Lockeçu isyan hakkına yönelik tutumun olumlu olması ise birbirini destekler niteliktedir.

İsyan hakkı ve İTC'nin askerî önderlerine olan sempati birlikte düşünüldüğünde, İTC'ye duyulan sempatinin milliyetçiliğin de ötesinde militarizm fenomeninden kaynaklandığı söylenebilir. Bu iddia çalışmanın kapsamı dışında kalsa da ileride yapılacak çalışmalar için başlangıç noktası teşkil edebilecektir. Sosyal medyada militarizmi yücelten hesapların herkes tarafından gözlemlenebilir yaygınlığı ve bu olgunun kendisini Alman militarizmine öykünme şeklinde dışa vurduğu dikkate alınırsa, İTC sempatisinin kürede yaygınlaşan yaygın sağcı duygu dünyasından da kaynak bulunduğu iddiası incelenmeye muhtaç bir konu olacaktır. Dolayısıyla 21. yüzyılda yeniden terakki eden İttihatçılığı, bu çalışmada yapılan “Türkiye'ye has bir milliyetçilikle” ilişkilendirmenin ve yine “Türkiye'de otoriterleşen siyasi pratiklere tarihsel referansla karşı çıkma hareketi” olarak değerlendirmenin yanı sıra küresel sağ hareketlerle olan ilişkisi bağlamında incelemek ufuk açıcı olacaktır.

Sonuç itibarıyla, çalışma boyunca elde edilen veriler analiz edilirken göz ardı edilemeyecek bir olgu daha ön plana çıkmaktadır. İttihatçılık ve Zafer Partisi arasında kurulan bağ, araştırmada elde edilen bulgular arasındadır. Partinin politikaları, parti liderinin söylemleri ve buna ek olarak alternatif bir partinin olmadığı düşüncesi, bu bağın kurulmasında etkili olmuştur. Bu nedenle İttihatçılık sempatisi ve Zafer Partisi ile kurulan ilişkinin daha derinlikli bir şekilde incelenmesi, gelecekte, konuya yönelik yapılacak diğer araştırmalar açısından da yol gösterici olacaktır.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2024) *İttihatçılıktan Kemalizme*. (F. Berktaş, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akit TV. (2023) “Abdülhamit Han'ın Yalnızlığına Bırakmadık!” <https://www.youtube.com/watch?v=yHxm5wlkgNY> (Erişim Tarihi: 29.07.2025).
- Akşin, S. (1971) İttihat ve Terakki Üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 26(1), 153–182.
- Akşin, S. (2009) *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akyıldız, A. (2011) “Tercüme Odası.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tercume-odasi> (Erişim Tarihi: 03.01.2025).
- Aldrich, J. H., Blais, A. & Stephenson, L. B. (der.) (2018) *Strategic Voting and Political Institutions*. The Many Faces of Strategic Voting/Tactical Behavior in Electoral Systems around the World. Michigan: University of Michigan Press.
- Altunoğlu, M. (2021) Proto-Kemalist bir Hareket Olarak İttihatçılık. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, no. 61, 116–144.

- Anderson, B. (2014) *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arnett, J. J. (2007) Emerging Adulthood: What is it, and What is it Good for? *Society for Research in Child Development*, 1(2), 68–73.
- Aslan, Ö. (2019) Emir Şekib Arslan'ın Kişiliği Işığında İttihat ve Terakki'nin İslamcı Siyaseti. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 249–268.
- Atak, H. & Çok, F. (2010) İnsan Yaşamında Yeni bir Dönem: Beliren Yetişkinlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(1), 39–50.
- Baydar, S. C. (2022) Nüksedip Metastaz Yapan Kanserimiz: Neo-İttihatçılık. *Fikir Coğrafyası*, 2 Kasım. <https://fikircogrfyasi.com/makale/nuksedip-metastaz-yapan-kanserimiz-neo-ittihatcilik> (Erişim Tarihi: 07.03.2025).
- Berkes, N. (1978) *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Boz, H. (2024) Kimlik, İdeoloji ve Cemiyet. H. Boz (der.), *Vatan Namus İttihad* (ss. 115–139). İstanbul: Timaş.
- Candemir, B. (2024) İttihatçılık Ölmüş Müdür?. *Fikirtepe*. <https://www.fikirtepe medya.com/siyaset/ittihatcilik-olmus-mudur/> (Erişim Tarihi: 29.06.2025).
- Çoruk, E. (2023) Milliyetçilik Teorilerinde Yeni bir Analiz Birimi Olarak Cinsiyet. *Uluslararası İlişkiler ve Diploması Dergisi*, 5(1), 86–104.
- Çandar, C. (2008) Ergenekon, Ulusalçılık-'Neo-İttihatçılık'. *Hürriyet*, 18 Temmuz. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/ergenekon-ulusalculuk-neo-ittihatcilik-9465471> (Erişim Tarihi: 09.04.2025).
- Çarkoğlu, A & Kalaycıoğlu, E. (2014) *Dünya'da ve Türkiye'de Milliyetçilik*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi.
- Çelen, M. K. (2021) Neo-İttihatçılık ve Modüler Milliyetçilik Üzerine Notlar. *Türkiye Notları*, no. 3, 15–19.
- Dağcıoğlu, E. C. (2019) Necip Fazıl'dan Payitaht'a: Hangi Abdülhamid? *Toplumsal Tarih*, no. 306, 44–50.
- Gellner, E. (1992) *Uluslar ve Ulusçuluk*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1995) *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İşli, E. N. (2022) Ölümünün 10. Yılında 'Son İttihatçılar' Erol Şadi. *Tarih Dergisi*, no. 96, 78–79.
- Kağıtçıbaşı, Ç. & Cemalcılar, Z. (2014) *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kasimoğlu, A. (2016) Milliyetçiliğe Dair Çözümlemelerde Toplumsal Cinsiyet Olgusu. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 241–273.
- Küçük, S. (2025). İttihat Terakki Özentisi. *Merhaba*. <https://www.merhabahaber.com/ittihat-terakki-ozentisi-23269yy.htm> (Erişim Tarihi: 29.06.2025).
- Kon, K. (2022). Max von Oppenheim'dan Enver Paşa'ya bir Mektup ve Tarihi Önemi. *Mukaddime*, 13(2), 261–277.
- Mahçupyan, E. (2022) Mevcut Durumun Adı İttihatçılık. *Perspektif*, 15 Ocak. <https://www.perspektif.online/mevcut-durumun-adi-ittihatcilik/> (Erişim Tarihi: 09.03.2025).
- Okumuş, M. S. (2020) 1974'ten 2020'ye TRT Tarih Dizileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(39), 37–52.
- Öncan, E. (2025) 'Edit Video İttihatçılığı', Türkçülük, Turancılık: Talat Paşa Ne Ara İnternet Ünlüsü Oldu? *İdeo*: <https://ideo.org.tr/edit-video-ittihatciligi-turkculuk-turancilik-talat-pasa-ne-ara-internet-unlusu-oldu/> (Erişim Tarihi: 29.06.2025).

- Özbey, K. (2023) Türkiye’de Milliyetçiliğin Dönüşümü, Yeni Millet İnşası ve Sınırlar: Milli Kimliğin Değişen Sınırları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(4), 1540–1559.
- Özkan, B. (2018) *Türkiye’de Milli Vatanın İnşası: Dar’ül İslam’dan Türk Vatanına* (D. Elhüseyni, Çev.). İstanbul: Kırmızıkeçi Yayınları.
- Salihoglu, M. L. (2014) Amelde Neo-İttihatçılık. *Yeni Asya Gazetesi*, 3 Ekim. https://www.yeniasya.com.tr/m-latif-salihoglu/amelde-neo-ittihatcilik_219932 (Erişim Tarihi: 09.04.2025).
- Schmitt, C. (2021). *Siyasal Kavramı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Semiz, Y. (2014) İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 35, 217–244.
- Silverman, D. (2021) *Nitel Araştırma Nasıl Yapılır?* (E. Hava, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Sönmez Selçuk, S. (2012) Düünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 117–136.
- Taglia, S. (2023) *Osmanlı’da İttihat ve Terakki’nin Fikri Doğuşu*. (S. Ak, Çev.) Ankara: Fol Kitap.
- Topdoğan, N. (2018) *Yeni Osmanlılık & Hınc, Nostalji, Narsisizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toprak, Z. (2006) Bir Hayal Ürünü: İttihatçıların “Türkleştirme Politikası”. *Toplumsal Tarih*, no. 146, 14–22.
- Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiye’de Siyasi Partiler (Cilt 3)*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Uluengin, H. (2006). Neo-İttihatçılığa Dur! *Hürriyet*, 22 Mart. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/hadi-uluengin/neo-ittihatciliga-dur-4122907> (Erişim Tarihi: 08.02.2025).
- Uz, H. B. (2024). *Jön Türklerden İttihatçılara Bir Kimlik Tahlili Çalışması*. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Üçüncü, U. (2022). “The Times” Gazetesine göre Türkistan Milli Mücadelesi’nde Enver Paşa (1921-1922). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, no. 35, 137–163.
- Vurucu, İ., & Boz, H. (2023). İttihat ve Terakki’yi Tarih Savaşları Ekseninde Yeniden Tartışmak. H. Boz (der.), *Bayrak, Kalpak, Revolver: İttihat ve Terakki Nasıl Tartışılmalı?* (ss. 341–359). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yaşlı, F. (2023). “Hudut Namustur”: Seküler-Popülist Milliyetçiliğin İzinde. *Fiscaoeconomia*, 7(3), 2636–2671.
- Yenen, A. (2023) İttihatçılığın Laneti: İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Geçiş Döneminin Tarihyazımında Bazı Meseleler. *Toplum ve Bilim*, no. 164, 72–96.
- Yetim, F. (2015). Modern Bir Aydın Hareketi Olarak Yeni Osmanlılar ve İslam Dünyası. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 34, 1–18.

The Revival of Unionism as a Distinctive Trend in Turkish Nationalism

Mustafa KARAHÖYÜK

Kinem TOKDEMİR

Hakan DUMLU

This study investigates the revival of Unionism (İttihatçılık) as a distinctive trend within contemporary Turkish nationalism, with a particular focus on the political orientations, ideological attitudes, and cultural perceptions of young adults who identify as nationalists. The Committee of Union and Progress (CUP), disbanded in 1918, historically represented a centralizing and modernizing political force that opposed absolute monarchy and envisioned a unified Ottoman state. Although the Ottoman imperial framework and monarchical institutions have long ceased to exist, Unionism has re-emerged in Turkish political discourse, not merely as a historical or party-based identity but as a symbolic “spirit, movement, and cause.” This research seeks to determine whether and how Unionism has been re-appropriated, re-signified, and popularized among nationalist youth, and to explore the implications of such a revival for contemporary Turkish political thought.

The research employs a qualitative methodology, based on in-depth semi-structured interviews with 33 participants aged between 19 and 32, located primarily in Istanbul. Nationalism was taken as the independent variable, while age, education, and socio-economic/working status served as independent sub-variables. The sampling was achieved through snowball techniques, ensuring diversity in educational and occupational backgrounds. Content analysis was used to evaluate the narratives of the participants, focusing on their ideological self-definitions, perceptions of “Turkishness,” political party preferences, and evolving attitudes towards Unionism. By situating the empirical findings within a historical and theoretical framework of nationalism, particularly Benedict Anderson’s concept of “imagined communities,” the study provides a nuanced exploration of the ways in which historical legacies are reinterpreted in light of present socio-political conditions.

The findings reveal that all participants defined themselves as “Turkish nationalists,” yet their understandings of ideology and identity varied considerably. Some interpreted ideology in pragmatic terms as a worldview or organizing principle of life, while others expressed skepticism

toward rigid ideological affiliations. When asked about the meaning of being “Turkish,” respondents offered two dominant perspectives: one anchored in constitutional citizenship, and another emphasizing cultural heritage, emotional attachment, shared history, and ethnic solidarity that extended beyond the borders of Türkiye to include diasporic and Turkic communities abroad. These definitions underscore the plurality of meanings attributed to Turkishness, shaped both by individual worldviews and broader nationalist narratives.

In relation to political behavior, the study highlights significant trends of “strategic voting” and political disillusionment. A majority of participants reported voting for the Zafer Party in the 2023 presidential elections, while others supported the İYİ Party or CHP largely out of a perceived lack of alternatives. Many acknowledged that their choices were not driven by full endorsement but by a sense of necessity, revealing a broader crisis of political representation among nationalist youth. The Zafer Party was particularly favored for its strong emphasis on nationalism and its stance on the refugee issue, though participants expressed criticisms regarding its organizational capacity and ideological coherence. Such dynamics reflect a perceived gap in the political landscape, whereby existing parties fail to adequately represent nationalist constituencies, prompting young voters to seek symbolic or historical resources—such as Unionism—for political orientation.

The study also finds that Unionism is overwhelmingly conceptualized by participants as resistance to oppression, struggle, sacrifice, patriotism, and commitment to national unity, rather than as a concrete historical ideology tied to early twentieth-century policies. Key historical figures such as Enver, Talat and Cemal Pashas were most frequently mentioned, alongside Atatürk, Ziya Gökalp and others. Interestingly, while Atatürk commanded strong admiration among respondents, he was not consistently included among the primary “Unionist cadres,” reflecting a distinction made by participants between Atatürk’s later trajectory and the Unionist legacy. This selective remembrance indicates how nationalist youth reinterpret history to align with their current identity needs.

Another central finding concerns the role of education, family, peer networks, and media in shaping Unionist sympathies. While most respondents did not inherit explicit Unionist attitudes from their families, many acknowledged the influence of history teachers, university courses, and peer discussions in fostering interest. Social media platforms such as Twitter, Instagram, and YouTube played a significant role in amplifying Unionist themes, particularly through edited videos, historical references, and popular culture portrayals. The timing of this resurgence was often linked to broader political and social events: the Kurdish initiative (2008-2009), constitutional referendums (2010), the Syrian refugee influx (2011-2013), the 15 July coup attempt (2016), the founding of the Zafer Party (2019), and the COVID-19 pandemic. These developments collectively reinforced a sense of disenchantment with contemporary politics, fueling recourse to Unionism as a symbolic anchor.

The analysis demonstrates that Unionism today functions less as a coherent political program and more as an emotional and ideological repertoire, a reservoir of symbolic resources invoked

by nationalist youth to articulate frustration, identity, and resistance. Historically, Unionism encompassed a wide array of ideological orientations, including centralism, positivism, and modernization, and its legacy remains contested, often framed pejoratively in liberal and Islamist discourses. However, for contemporary nationalist youth, Unionism is re-signified as a timeless spirit of resistance and unity, detached from its historical contradictions and reframed in relation to current political crises. This process of “inversion” or “turning upside down” suggests both continuity and rupture: while Unionist ideals of national survival, modernization, and centralization resonate, they are appropriated in ways that depart from historical realities and respond instead to present-day political anxieties.

In conclusion, the study argues that the revival of Unionism among young nationalist adults reflects not a direct continuation of early twentieth-century ideologies, but a symbolic reconstruction shaped by disillusionment with contemporary politics, strategic electoral behavior, and the search for historical legitimacy. By conceptualizing Unionism as a “spirit, movement, and cause,” participants have effectively reinterpreted its meaning, transforming it into a flexible and emotionally charged framework through which to navigate current political uncertainties. This symbolic revival, though rooted in historical references, operates primarily as a tool for identity formation, resistance, and critique of the present. The research thus contributes to broader debates on the intersection of nationalism, historical memory, and political representation in Türkiye, highlighting how young generations mobilize the past to make sense of the present. Ultimately, the study underscores the enduring capacity of historical legacies like Unionism to transcend their original contexts and acquire renewed significance in the shifting terrain of modern nationalist politics.